

J. Hat

BIJDRAGE

TOT DE GESCHIEDENIS

VAN DEN

GRAFELIJKHEIDSTOL

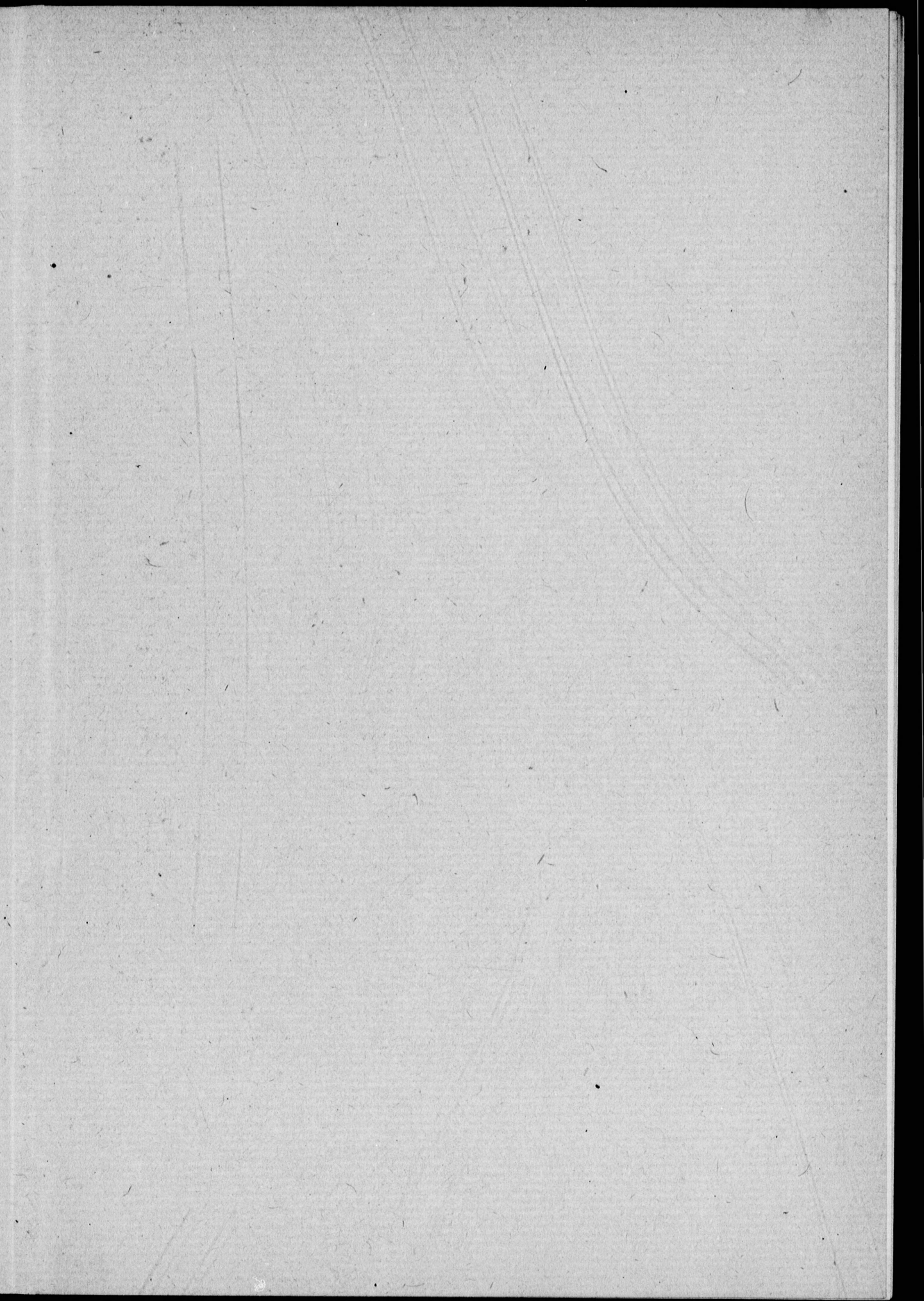
TE

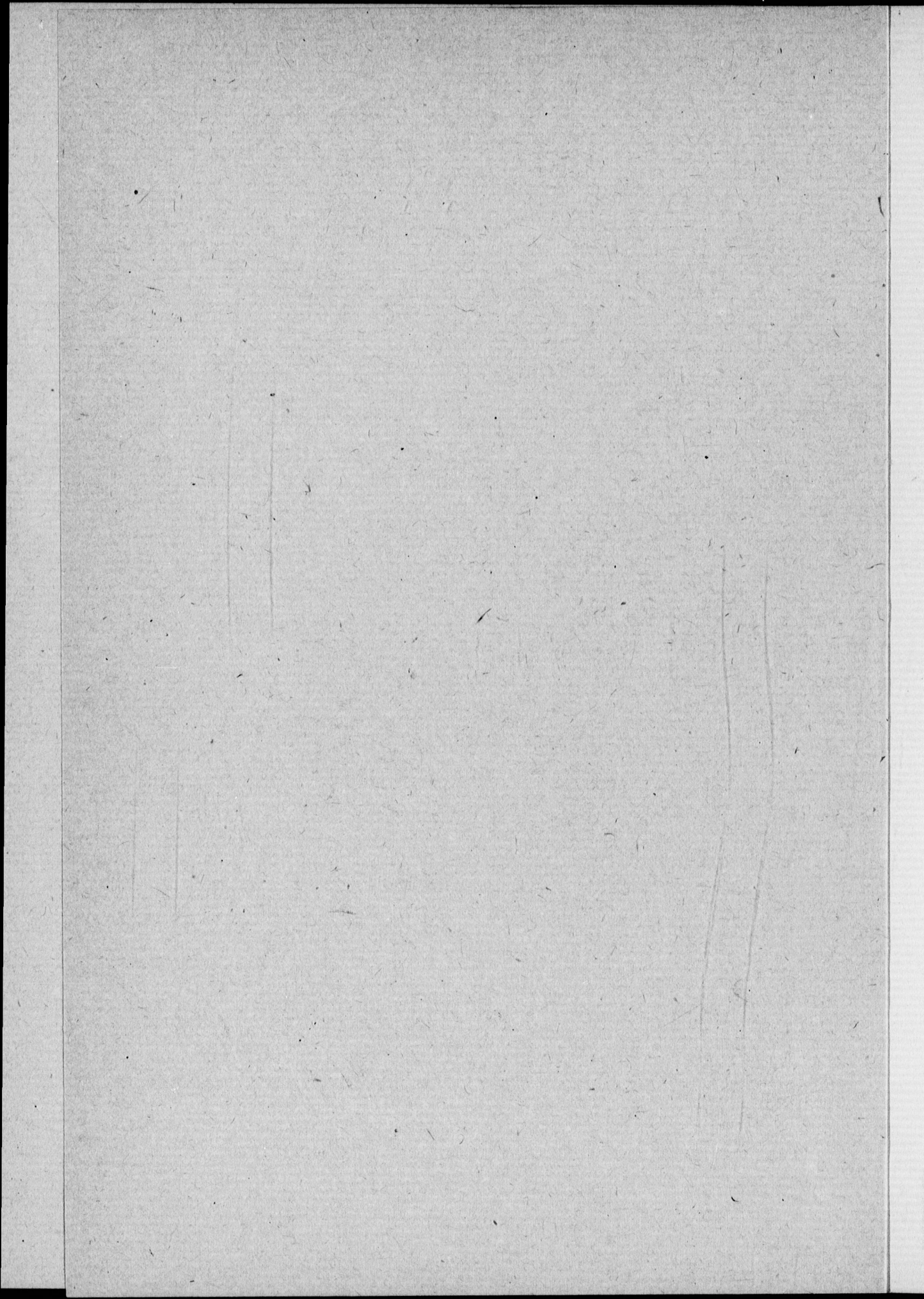
SPARENDAM,

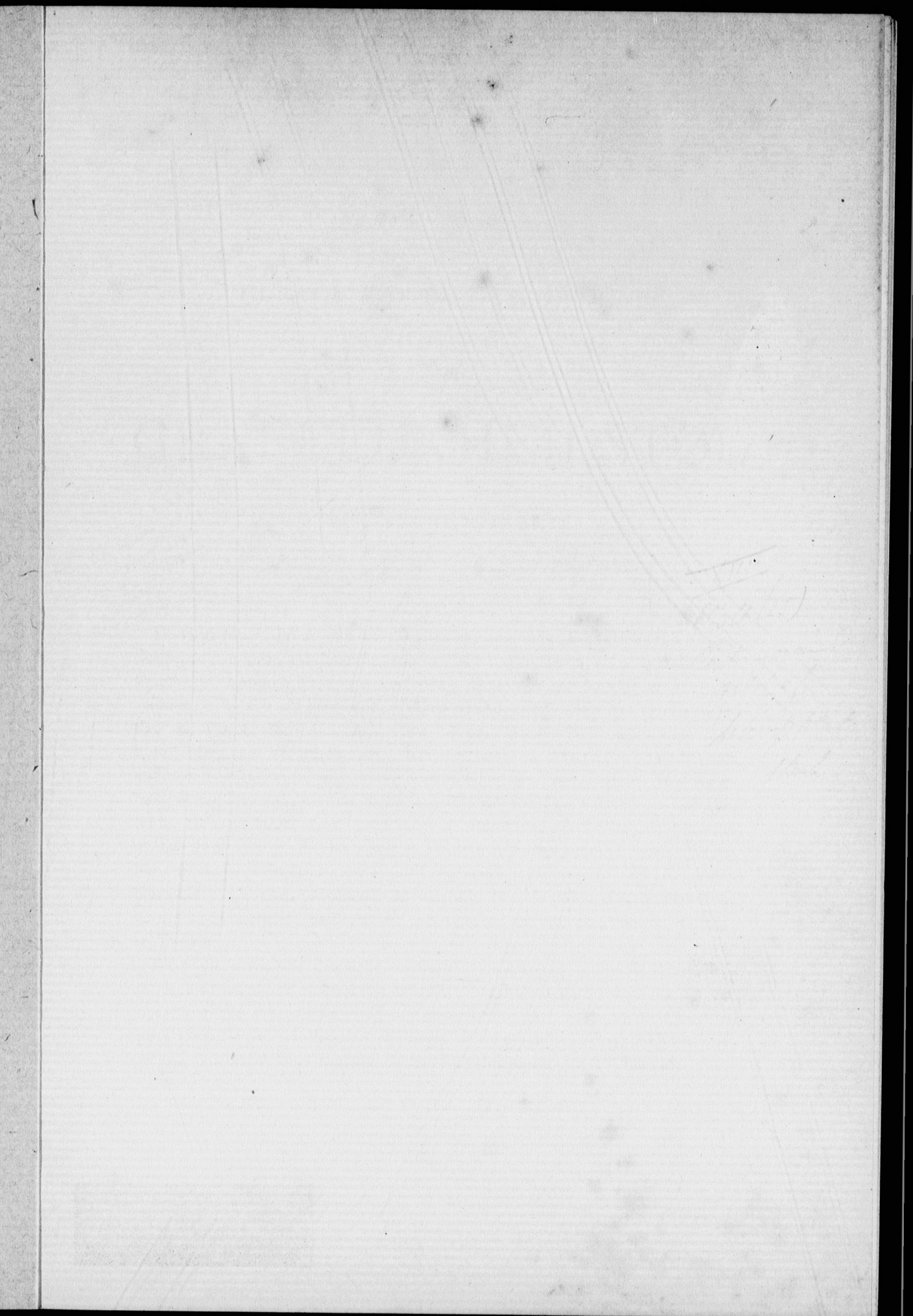
DOOR

MR. A. J. ENSCHEDÉ.

J. d. S.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0291 8351

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS

VAN DEN

GRAFELIJKHEIDSTOL

TE SPARENDAM.

door A. J. Enschede

De Heer Mr. L. Ph. C. van den Bergh¹ zegt, „dat in het Frankische rijk zoowel de groote stroomen, waarlangs de groothandel werd gedreven, als de hoofdwegen, Staats- of Koninklijke domeinen waren. Deze konden door ieder gebruikt worden, mits den tol betalende, welken niemand gerechtigd was te ontvangen dan de Vorst, die daarentegen voor het onderhoud van bruggen en ponten zorg droeg en vrijgeleide gaf. Kleinere land- of waterwegen konden aan anderen toebehooren, die aldaar ook tol konden doen heffen. In Nederland waren de volgende hoofdstroomen als Koninklijke waterwegen erkend: Rijn, Waal, IJsel, Lek en Vecht, de Zuiderzee, het Vlie, de Maas en de Schelde. Langs die waterwegen vindt men oorspronkelijk alleen rijkstollen, namelijk te Smithuizen, Lobith, Deventer, Nijmegen, Tiel, Bommel, Dorestadt, Utrecht, Muiden, Medemblik en misschien ook te Stavoren; voorts te Maastricht, wellicht ook te Kugh, te Geervliet en, voor de Schelde, te Tholen.

Daar die stroomen dus vrije Koningsbanen waren, op welke geene bijzondere tolln mochten geheven worden, begrijpt men, hoezeer het als een zwaar vergrijp tegen de staatsregeling en als stroomroof beschouwd werd, toen graaf Dirk III van Holland in het begin der 11de eeuw (1015) te Dordrecht, dat hij wederrechtelijk ingenomen had, eigenmachtig een tol instelde.

¹ Handb. der Mittel- Ned. Geographie 3°, Leiden, 1852, pag. 108.

Langzamerhand trokken de Hollandsche graven de rechten aan zich, die den Duitschen Keizer toekwamen, en zoo geraakten zij ook in het bezit der tollē, die eene voornamē inkomst der Grafelijkheid opleverden.

De tolrechten, welke geheven werden, waren zeer verschillend; niet alleen van de goederen waarmede de schepen bevracht waren, werd tol betaald; maar ook van de schepen zelf, al naarmate het roer was, waarvan zij voorzien waren, ¹ werd weder geld, havengeld, voertol, geheven. Er waren ook land- en marktollē, welke geheven werden van de op de markt te koop gebrachte waren, en die alleen dan niet werden geheven, wanneer de vrije markten invielen, welke de Graaf, bij handvesten, aan de steden toestond.

De tollē op de stroomen waren zoowel voor de in- als uitgaande koopmanschappen, en werden steeds tweemaal geheven: eens in het zoete en eens in het zoute water. Hiervan waren alleen vrijgesteld de poorters van zulke steden, die vrijdom van tol hadden erlangd, wanneer zij goederen vervoerden, die toebehoorden aan poorters van dezelfde stad. Ten einde iedere ontduiking onmogelijk te maken, moesten de schippers een verklaring of tolbrief kunnen overleggen van hunnen magistraat, inhoudende den naam zoo van den schipper als van het schip, alsmede den inhoud en soort der lading, en aan wien die toebehoorde. Deze tollē waren dus in den Grafelijken tijd eigenlijk Kantoren van in- en uitgaande rechten.

Als grafelijkheidstollē komen in de eerste plaats in aanmerking die van Geervliet en Yersekeroord. Geervliet, gelegen in den lande van Putten, met zijn wacht te Stryenmonde, beheerschte de monden van Maas en Rijn. Yersekeroord bij Goes, op Zuid-Beveland, was de Scheldetol. Hierbij kwamen de tollē van Dordrecht, van Gorkum en van Ammers, welke laatste naar Schoonhoven is verlegd. De binnenlandsche handel werd door den tol te Gouda, met hare wachten te Sparendam, en later te Muiden, zeer lastig gevallen. In het Noorderkwartier vindt men als watertollē genoemd: Medemblik, Amsterdam en Muiden. Laatstgenoemde tol komt reeds voor in 975, in een brief, waarbij Keizer Otto II de gift door Koning Otto I aan de kerk te Utrecht gedaan, bevestigd. ²

Medemblik wordt genoemd in een brief van Koning Otto III van 26 Juni 985 ³, waarbij deze aan Graaf Ansfried schenkt een deel in den tol, de munt en de cijns te Medemblik. Deze tol komt nog voor in een charter ⁴, waarbij

¹ De schepen hadden toen namelijk staande roeren, lepelroeren en hangende roeren of handroeren.

² Oorkondenboek v. Holl. en Zeel. D. I. bl. 33.

³ Aldaar bl. 39.

⁴ v. Mieris, D. II. bl. 328.

de Graaf beveelt het Oostersche en het Stichtsche bier te Medemblik of te Amsterdam te vertollen. Dit is de eerste maal, dat men melding vindt gemaakt van den watertol te Amsterdam. In 1399 den 16^{den} Januari, bepaalde Hertog Albrecht van Beieren, dat allen, die met hunne schepen en goederen het Marsdiep of het Vlie bezochten, veilig zouden kunnen opvaren naar de stad en haven van Amsterdam, zonder iets anders te betalen dan 's Graven rechten tolle van Amstelredamme. ¹ Aan deze bepaling, van vrij door het Marsdiep te varen, werd een einde gemaakt bij het hervormingsedict van Filips van 1595 ², alwaar staat: „En dat tegenwoordig, en ook sedert lange, vele kooplieden van verscheiden landen, met groote menigte van koopwaren, door 't Marsdiep inkomen, en van daar naar Kampen, naar Deventer in onze stede van Amsteldam en elders langs onzen stroom en wateren, varen, zonder ons eenige tolrechten te betalen, 't welk, eene onredelijke zaak is, die wij niet langer willen verdragen in eeniger wijze, hoe het zij; wij hebben na deliberatie en advies als boven bevolen, en bevelen, dat alle degenen, die over onzen stroom het Marsdiep in- en uitvaren, en geen tolvrijheden hebben, of die geen van onze andere tollën of wachten op de zoute wateren hebben aangedaan, van nu voortaan den tol zullen betalen van alle hunne waren en koopgoederen, op dezelfde manier en forme als zij doen zouden op onzen tol van Geervliet, als zij dien langs voeren, en wij bevelen, dat onze voorn. Stadhouder ende luiden van den Rade beramen zullen bekwame plaats en gelegenheid om onzen voorn. tol te ontvangen. „Of hieraan ooit gevolg is gegeven, blijkt niet, en het is te vermoeden, dat het aan Amsterdams invloed te danken is, dat het Marsdiep vrij bleef en geen tol aldaar werd opgericht. Uit het hervormingsedict van Filips blijkt, dat, toen de Amsterdamsche tol niet meer bestond, en de schepen vrij door het Marsdiep voeren, toen ook de tol te Medemblik was opgeheven. Wanneer echter deze tollën hebben opgehouden te bestaan, is niet met zekerheid te bepalen. Amsterdam kon vrij door de schepen worden bereikt, en om nu te beletten, dat van Amsterdam uit alle waren zonder tol te betalen naar binnen werden vervoerd, waren de binnenvaarten, gelijk wij later zullen zien, gesloten, en kon men alleen van Amsterdam uit westwaarts door Sparendam varen, alwaar tol geheven werd.

Van de tollën, die na den Grafelijken tijd nog voorkomen, was die van Yersekeroord de zuidelijkste en waren zijne wachten geplaatst te Vlissingen, Welsinghe, Soutelande, Rammekens, Arnemuiden, Ter Vere, Cats en

¹ v. Mieris, III. bl. 712, Wagenaar, Beschr. v. Amsterdam, I. D. bl. 137.

² Kluit, Hist. der Holl. Staatsregeering enz. D. V, fol. 433.

Valkenisse. Daarna komt de tol van Geervliet, dien Keizer Frederik I in leen gaf aan Graaf Floris III. Onder de wachten van dezen tol behoorde die te Ammers, welke omstreeks 1400 naar Schoonhoven is overgebracht; de tol te Almwoet, in 1432 naar Geertruidenberg overgebracht; de tol te Woudrichem, die naar Gorkum is verplaatst, benevens nog andere minder belangrijke wachten. De tollent te Dordrecht, Niemantsvriend, Heusden en Weesp schijnen op zichzelfstaande tollent geweest te zijn. Er waren ook nog bijzondere bier- en vischtollent, zoo als o. a. te Rotterdam. Daar het bestek van dit opstel echter niet toelaat al deze tollent in het bijzonder te behandelen, zullen wij ons bepalen tot de geschiedenis van den Goudschen tol en in het bijzonder tot die van een zijner wachten, den Sparendamschen tol, hetgeen daarom te minder bezwaar oplevert, omdat iedere tol zijn eigen geschiedenis niet alleen, maar ook zijn eigen tarieven had; zoodat niet alle artikelen te Geervliet en te Gouda hetzelfde recht betaalden, maar er zelfs waren, die aan den eenen tolvrij doch aan den anderen tollastig waren. Te Gouda werden twee tollent geheven: de Wassenaarsche en de Grafelijkheidstol. Volgens C. J. de Lange van Wijngaarden ¹ was de Wassenaarsche tol eene stichting der Burggraven van Leiden, en werd die te Leiden aan de Goudsche sluis en te Alphen ontvangen. Filips van Wassenaar kocht in 1339 het Burggraafschap van Leiden van Willem van Henegouwen, aan wien het vervallen was, en verkreeg hierdoor de tollent op den Rijn, benevens die aan de Goudsche sluis en te Alphen, die daarvan de wachten waren. Den 17^{den} Dec. 1616 verkocht de Prinses van Ligne Vrouwe van Wassenaar en Burggravinne van Leiden, de Wassenaarsche tollent aan de Staten van Holland en Westfriesland voor 100.000 gulden. Uit de koopacte blijkt, dat die tol geheven werd te Leiden, Gouda, aan de Goudsche sluis, te Alphen, te 's Molenaarsbrug en aan de Zijlbrug, en verpacht was voor 10.000 gulden 'sjaars; na dien tijd werden de Wassenaarsche tollent met die der Grafelijkheid vereenigd.

De Goudsche tol is volgens sommigen ingesteld door de Heeren van Gouda uit den huize Van Kuik ², die reeds de wacht op Sparendam zouden hebben gehad; volgens anderen echter zou genoemde tol ingesteld zijn door Heer Jan van Beaumont, die in 1306 de Heerlijkheden van Schoonhoven, Gouda en Tholen verkreeg van zijnen broeder Willem III, en die tot het innen van den tol het slot te Gouda zou hebben gesticht. Volgens Walvis kreeg

¹ Beschrijving der stad Van der Goude D. II, bl. 359.

² Zie Walvis, Beschr. der stad Gouda 4°, Gouda 1713. — v. Mieris, Beschr. der stad Leiden, Deel II, bl. 772 in de noot.

Jan van Beaumont bovendien bewilliging tot het oprichten van den tol niet alleen, maar ook tot het maken van de sluizen te Gouda. Daar echter genoemde schrijver, tot staving zijner mededeeling, zich slechts op een oud verhaal van een ongenoemde beroept, dat op het Archief van Gouda zoude berusten, kan men hierop niet met historische zekerheid afgaan. Voor het verhaal van Walvis pleit evenwel het plaatsen van de wacht te Sparendam; want het is waarschijnlijker, dat de Graaf van Holland vergunning zal hebben gegeven aan zijnen broeder om buiten zijne Heerlijkheid in het Graafschap Holland een wacht voor zijnen tol te plaatsen, dan dat hij zulks verleend zoude hebben aan de vroegere Heeren. Jan van Beaumont, Graaf van Blois (overl. 1356), gaf in 1349, op St. Lambrechtsdag, aan Jacob, zijnen knaap, eene rente op den tol te Sparendam, ¹ en in 1363 schonk zijn opvolger aan die van Stavoren tolvrijheid aldaar. ² Hieruit blijkt, dat Jan van Beaumont in 1349 de wacht te Sparendam bezat. Of deze nu aldaar is opgericht na het dichten van den Sparenmond in 1285, of dat zij reeds vroeger in Haarlem was gevestigd, zijn vragen, die niet ligt beantwoord zullen worden. Het oudste stuk, in het Haarlemsche Archief over den Sparendamschen tol voorhanden, waaraan echter de dagteekening ontbreekt, is een rekest aan Filips van Bourgondie ³, waarin verwezen wordt naar den toestand van genoemden tol onder Albrecht van Beieren, onder wiens regeering in 1397 de Heerlijkheid Gouda en de tollén aldaar aan de Grafelijkheid vervielen door het uitsterven van het laatste mannelijk oir.

Vrijdom van tollén voor hare schippers te bekomen, was niet alleen het streven van iedere stad, maar men trachtte ook te beletten, dat andere steden dezelfde vrijheden verkregen als die, welke men zelf bezat. Gelijk Haarlem deed, zoo deden ook de andere steden, en wanneer wij dus de handelwijze van Kennemerlands hoofdstad nagaan, krijgen wij een duidelijk begrip van den algemeenen toestand.

In de tollén vonden de Graven juist een der voornaamste bronnen hunner inkomsten, welke in dit geval tot op zekere hoogte lijnrecht tegenover die der schippers stonden, en vandaar dat dezen steeds trachtten vaarten te gebruiken, die hen vrijstelden van de verplichting den tol aan te doen; terwijl de Grafelijkheid er op uit was, het varen langs dergelijke wegen „Verboden Binnenvaarten” genoemd, te verhinderen. Bij de belangen der Grafelijkheid voegden zich, zooals wij later zullen zien, ook de belangen van sommige steden, ten

¹ Rijksarch. reg. B. B. Blois, f° 8vo.

² Ibidem.

³ Inv. Gem. Arch. Deel I. N° 262.

einde de doorvaart te behouden en, bijgevolg, brug- en andere gelden te ontvangen. Onder deze bekleedde Haarlem eene eerste plaats. Genoemde stad verlangde voor hare schippers een vrij en onbelemmerd verkeer, doch wilde dit geenszins toestaan aan vreemden, en toch moesten deze zich zoo min mogelijk in Holland kunnen bewegen zonder Haarlem aan te doen. Zij had dus belang bij de handhaving der tollén, omdat daarvan het voortdurend gesloten houden der Verboden Binnenvaarten afhing; terwijl de tollén op zich zelf genomen haar eerder lastig dan wel dienstig waren. En dat was voornamelijk het geval met den tol te Sparendam. Reeds bij het charter, gegeven op St. Clementsdag 1245, had de stad Haarlem voor hare poorters vrijdom verkregen van alle tollén zoo te water als te land, welke te dien dage in de macht van den Graaf van Holland waren,¹ welk recht later bevestigd werd bij het handvest van Floris V van Saturdach na den 8sten dag na Paschen 1290², waarbij hij bevestigd al dien vrijdom van tollén, dien de Haarlemers tijdens zijn vader en diens ouders reeds bezaten. Daar er op het Haarlemsche Archief geen spoor te vinden is van eenig proces over vrijdom van tollén, schijnt dit recht der Haarlemers nimmer betwist te zijn; alleen vindt men op 1524 een proces over het recht van „ankeraadje” of ankergeld, dat door den tolontvanger van Sparendam was gevorderd, doch door de Regeering van Haarlem, krachtens de privilegiën, als onwettig was geweigerd.

Alhoewel niet tot de tolrechten behoorende, had Dordrecht van Graaf Jan I in 1299 een belangrijk privilegie verkregen, namelijk, dat alle wijn, koren, hout en voorts alle goederen, die langs de Merwede en de Lek nederwaarts werden gevoerd, niet door de tollén van Geervliet of Stryenmonde mochten varen, zoo die niet eerst te Dordrecht te koop waren geweest. Dit werd het Stapelrecht van Dordrecht genoemd. Dientengevolge moesten de schepen altijd te Dordrecht lossen, hetgeen veel tijd en geld kostte. Hiertegen kwam Haarlem met de meeste Hollandsche steden op, en bij uitspraak van Hertog Albrecht, gedaan op Vrijdag na Nieuwjaarsdag 1394³ werd de vrijdom der Hollandsche steden met betrekking tot het stapelrecht erkend, hetwelk door Willem van Beieren, op Dinsdag na St. Victorsdag 1394 nader werd bevestigd. Hierop grondde de stad Haarlem voornamelijk haar recht van vrije lading, waarbij bepaald was, dat de Haarlemsche schippers in alle steden en havens en op alle rivieren en stroomen vrij lading mochten innemen of lossen, een recht, dat aan Haarlem dikwerf werd betwist en telkens aanleiding tot lang-

¹ Handv. v. H. bl. 1.

² Handv. v. H. bl. 29.

³ Handv. v. H. bl. 49.

wijlige procedures gaf, waarbij echter steeds het Haarlemsche recht werd erkend.

Voor hem, die eene bijzondere studie verlangt te maken van het recht van vrije lading, mogen deze bundels, op het Haarlemsche Archief onder de procedures gerangschikt, iets aantrekkelijks hebben, wij voor ons vinden eene opsomming van die stukken te dor en te vervelend, en verwijzen dus liever naar den Inventaris van het Gemeente-Archief.

Waren de Haarlemsche schippers al vrij van tol, wanneer zij voorzien waren van den tolbrief, inhoudende den naam van het schip, alsmede dien van den schipper, benevens opgave van de ingeladen goederen en den datum der afgifte, zulks kon echter niet baten voor vreemde schippers, die goederen te Haarlem ter markt brachten. Deze moesten of den Goudschen of den Sparendamschen tol doorvaren, en daar zij, terugkeerende, wederom rechten moesten voldoen, had de Haarlemsche handel er groot belang bij, dien Sparendamschen tol opgeheven of verplaatst te zien.

Als een bewijs, hoezeer de stad Haarlem wel voor hare poorters vrijdom van tollën wist te bedingen, maar deze vrijheden niet gaarne tot iedere andere stad zag uitgebreid, kan strekken het charter in het Haarlemsche Archief berustende ¹, waarbij Jan van Brabant op den 11^{den} Februari 1424 belooft, geen vrijdom van tollën te zullen geven aan steden, landen of lieden, buiten de palen van Holland en Zeeland gelegen.

Den 4^{den} Juli 1456 vaardigde Filips van Bourgondië een plakkaat uit, waarbij hij beval, „dat nyemandt wye zy zijn, zijn zy tholvry oft nyet, tot geenen tyden by dage noch by nachte voorby eenige van onsen thollen van Gorchum, Schoonhoven, Goude, Geervlyet ende Yersickeroort noch den wachten van dyen (waaronder Sparendam behoorde) invaeren sonder heur zeylen te strycken ende onze thollenaers volcomelycken binnen heuren schepen te laeten bezyen wat goeden zy daer in hebben seggende waerachtelyck wye dye toebehoren waer zy daermede vaeren willen ende daer van voirs te doene t'gundt, dat zy van rechtswegen schuldich zijn van doene. Oick mede, dat nyemandt binnen onzer stede van Gorchum, Schoonhoven, Goude en Geervliet voirs eenige goeden en laeden ontlaeden noch oock mit eenige scheepen ende goeden uytvaeren noch innecommen van boven noch beneeden sonder voor onse voirs thollenaers te commen enz. op die peyne van tegens ons te verbeuren by elck van den geenen die boven off tegens eenige van de poincten bevelen ende geboden boven genoempt doen sullen heure voirs scheepen ende goeden ende daertoe noch dye somme van vijftich onser gouden leeuwen, alfoo dicke ende menychwerff alst gefchyen fal.”

Voorts beveelt de Graaf, dat niemand tolvrije goederen voorbij een tol mag voeren zonder bewijs, aan wie die goederen behooren, en zoo de eigenaar

¹ Inv. D. I n° 103.

aanwezig is, zal hij zijn tolbrief moeten toonen, daar anders van de goederen betaald moet worden. Omtrent dezen tijd moet gesteld worden het rekest der Haarlemsche Regeering (hier voren reeds vermeld)¹ over den Sparendamschen tol, waarbij zij verzoekt, „dat alle deghene die mit hoeren scepen ende goeden door Sparendam varen willen ende lossen of laden willen binnen Haarlem, dat die mit hoeren goede vryvaren en moighen oick hoe die goeden genoempt moighen wesen sonder eenigen tol tot Sparendam dair off te geven uutgenomen die uit hoeren goeden suutwerts varen willen, dat sy aldair laden die en fullen gheene tol dair aff geven, hoich doerluchtige vorst ende lieve genadige heer, dit heeft uwer genaden stede van hairlem gecostumeert gehat by tyden hertoge Aelbrechts saliger gedachten, doe zy dye tol van der graeflicheit in pachte hadden ende oick by tyden heeren bertouts van Assendelff dair Uwe goede stede van hairlem dien tol off in pachte hadde vercregen toen heer baertout die van de Graeflicheit van hollant sijn leven lanck gedurende verwerven hadde, ende also by doede van deselve heer baertout van Assendelff, die voirs. tol van Sparendam weder gecomen ende verstorven was an Uwe vorstelicke genaden als weder an der graeflicheit van hollant, so hebbe Uwe genade gelieft met denselven tol van Sparendam te versien ende die te geven Joffr. Aliden Dirck Potters. hoir leven lanck ende na hoire doet dan die te comen ende te verstorven opten voirs. dirck Potter hoiren man. Lieve genadige heer om vele scarpes ende onbehoirlycker inconvenienten inde nieuwe hantieringe, die men uw voortset inde voirs. tol, die hier voertijts niet en pleghen te wesen, dair by Uwe onderdanige stede van hairlem te gronde verderfft wort, mits denwelken hoir excisen te mael te nyete gaen, ende ongelijck veel mijn ghelden dan zy plighen te doen, vermits den inbreeck van dese tol, want men en acht inden voirs. tol huide sdaegs niet die oude voirs. costume die uwer genade stede van Hairlem over tseftich jaire herwerts gecostumeert heeft met nemen dair off tol nyemant des te verdragen tot groten sware hinder schade en verdriet uwer stede van hairlem, mede so neemt men daghelicx dair tolle van voghele van visch van vleisch ende andere provencie ende van andere cleyne comanscippen van draff ende van dver gelicke van de ommefitte omtrent Hairlem, dye omtrent Hairlem den markt verfoeken willen ende dat men van dair deur Sparendam duer voert, dat men nye geplogen en heeft out dese. Lieve genadige heer so schuwent nu die gelresse die stichtse die vriesen ende die van andere nacen ende die mit proviande ende alrehande cleyne commanscippen, die de goede stede van Hairlem pleghen te verzoeken, dat zy dair nu niet en coemen om des inbreux wille van den voirs. tol ende hieromme so arresteren die ghetresse ende die vriesen alrede den poorteren van hairlem ende die stichtse ende vriesen beghinnen in vorme van wrake ende wederpandinge tollens te setten alleen op den poorteren goede van Hairlem die zy dair bringhen, dat zy niet en deden vor Joffr. Aliit. voirs. an desen tollens quam, want men zet ende neemt in Vrieslant te

¹ Inv. G. A. D. I n° 262.

tolle van elke broute bier 5 gulden vlaems, dat niet te voren en was om des tols wil."

Na den Hertog op vrij nadrukkelijke wijze den spoedigen ondergang van Haarlem te hebben voorgespiegeld, vervolgt het rekest aldus:

„Item dat Uwe genade Uwer stede van hairlem dyen tol in ene ewige pacht wille geven om sulc redelic gelt thans by uwer generale rentmeester van hollant, gelic zy in voirleden tyden der graeflicheit tsiars plaecht uut te raken ende dat so te doen bebieven alst behoort. Ende gelieve Uwe genade dan joffr. Alyde ende Dirck Potter voirgn. dair off te verlijftochten, so willen Uwer genade Burgemeesters scepenen ende raide Uwer stede van Hairlem die nu zijn off namaels wesen fullen hoir goede betalinge daeruit jaarlicx doen ende hoir dat also bebieven ende bevestigen als dat behoort."

Mocht de Hertog bezwaren hebben tegen de verpachting, dan verzoekt de Regeering, dat hij de oude, door hen vermelde, costumes mocht veranderen in een Haarlemsch privilegie. Zijn er redenen, waarom de Hertog den tol van Jufvrouw Aleid niet terug kan nemen, dan vraagt de stad Haarlem een mandement, bepalende, „dat alle dieghene die mit hoire scepen ende goeden deur Sparendam varen en keren willen en tol schuldich sijn, dat zy van hoire goeden tol geven fullen na ouder gewoonte. behoudelic dat alle die ghene die bynnen der stede van hairlem goeden lossene off provande dair ter marct brengen, dat die met hoire goeden vry varen en keren moighen, oick hoe die goeden ghenoeemt moghen wesen sonder eenigen tol tot Sparendam dair off te geven, uutgenomen die mit hoire goeden off provande suutverts varen willen, dat die horen tol gheven fullen den fy schuldich sijn na ouder costume ende gewoonten, ende alle die ghenen die goet tot hairlem brengen ende weder deur Sparendam mit hoire goeden varen willen dat zy aldair laden, die en fullen ghene tol dair off gheven."

Dit rekest der Haarlemsche Regeering hebben wij bijna geheel teruggegeven, omdat daaruit niet alleen blijkt, dat de geschiedenis van den Sparendamschen tol over een tijdvak loopt, waarover wij zeer weinig bezitten, maar dewijl we daaruit ook de bezwaren leeren kennen, die bij de Regeering tegen den tol bestonden, alsmede hetgeen door haar gedaan werd om die op te heffen.

Van alle vreemde schepen, die door den Sparendamschen tol voeren, werd volgens tarief tol geëischt.

Haarlem verlangde, dat dit niet zoude geschieden van hetgeen binnen de stad verkocht werd of onverkocht terug werd gevoerd, doch alleen van hetgeen zuidwaarts naar Leiden, Gouda of elders werd doorgevoerd, een eisch, die de stad grondde op oude usantiën. In hoeverre die usantiën reeds in 1349 onder Jan van Beaumont bestonden, weten we niet; waarschijnlijk bestonden ze toen niet, daar de Regeering de geschiedenis begint op te halen van den tijd af, dat zij den tol van Hertog Albrecht in pacht had. Deze verpachting was een tot nu toe geheel onbekend feit, doch het juiste tijdstip er van te bepalen is niet wel mogelijk. Haarlem had wel in 1400 voor den tijd van tien

jaren de sluizen en visscherij te Sparendam van den Hertog in pacht gekregen, welke pacht strekken moest tot teruggave der 4446 Frankische schilden door de stad den Hertog voorgeschoten¹, doch hierbij wordt de tol niet genoemd.

Waarschijnlijk heeft de stad eerst in 1402 den tol van Hertog Albrecht in pacht gekregen tot terugbetaling der 6000 Holl. schilden, hem door de stad geleend ten behoeve van zijn tocht naar het land van Arkel en het bezeten van Gorinchem.² Vermoedelijk heeft de Stedelijke Regeering gedurende deze pacht het gebruik ingevoerd om geen tol te heffen van goederen, die te Haarlem ter markt kwamen of, onverkocht, den tol weder passeerden. In 1418 is de Sparendamsche tol verpacht en hiervan bezitten wij de volgende acte:³ „Johan en Jacob doen condt allen luden, dat wy bevolen hebben, bevelen ende verpachten mit defen brieve onsen gem'nden Aernt van Gent ende Florys Kijfhoek onse tolln van Woudrichem, van Scoenhoven, van der Goude, ende van Sparendam mit allen horen wachten ende toebehoren, te bedriven, en te bewaeren, of te doen bewaeren tot onser eeren ende oirbar, ende dair of op te bueren en t'ontfaen alle nutscippen ende profyten als recht ende custumelick is, behoudelick eenen ygelicken fulke vryhede als hij van onsen voir-vaderen Graven van Hollandt ende van ons heeft, des en fullen onse Tollenaers voirsf. geen tolln nemen van eeniger provancie toebehoorende eenige Vuerften ofte Heeren onsen magen die tot hier toe vry gevaren hebben. Item soe fullen onse tollenaers alle verbeurnesse die voir onsen tolln of wachten geschien ons of onsen Raede aanbringen, En wes wy of onsen Raede dan ondervinden dat dair af verbuert fy, dair aff fullen wy hebben eene helft en onse Tolnairs voorsz. die ander helft mar waitt dat onse Tolnairs dair of heymelic verdingh maecten, dat men in der wairheyte bevonde, so foude hy ons dair voir also veel wedergeven, als dat voirs goet waerdich waer, sonder den Tolnaers voirsf daer yet of te hebben, waitt oick dat yemand elagede dat hem meer afgenomen wair dan recht is, so fullen wy dan den Tolnaers voir onsen Raide dair of ter antwoorde ontbieden en vindt men dan in der waerheyte dattet so is so fullen die Tollenaers dair voir geven twee werven also veel gelds als fy den anderen afgenomen fullen hebben dair wy of hebben fullen een helfte, en die Clager voorsz. dander helfte.

Mede synt voirwaerden waitt dat binnen der tyt van defen pacht eenigerhande oorloge oprefen, of dat yemand eenige vryhede vercrege van tolln rechte so dat die Tolnairs dair kenliken scade by leden, so fullen wy hun verfet dair voir doen als fy des vermanen by twee van onser Rade en by twee goede mannen die die Tolnairs voirs daer toe nemen fullen, en die scade fullen wy hun korten van horen pacht. Ende van defen voirs of hoir erven jaerlix uytreycken ende betalen die fomma van twee en veertich hondert nye hollantsé goude seilde leff geslagen off

¹ Zie v. Oosten de Bruyn D. I. bl. 202. Inv. Gem. Arch. n° 58.

² Inv. Gem. Arch. D. I. n° 64.

³ Liber commissionum van 1422. f. 37 op het Prov. Archief van Noord-Holland.

payement hoirre wairde, te betalen tot twee terminen van den jare, alse die een helfte upten heyligen jaersdach nadat dese pacht ingegaen sal wesen ende die andere helfte te Sinte Jansdage te midfomer daer nae ende also voort van jare te jare den tyt van desen pacht duerende of binnen acht dagen na elcken termyne onbegrepen Behoudelic dat sy den eersten dach na ingang des pachts verschinen sal betalen fullen na den loop van der tyt dat sy onse tollen voirnoemt in pachte gehad fullen hebben, van welcken pachte en somme gelts voirs onse Tolnairs voirs jaerlix uytrycken ende betaelen fullen alle alsulcke renten en leen, als onse lieve Heer en vader Hertoge Willem saliger gedachten, ende wy mit onsen brieven dair op bewyst hebben, Oic fullen dieghene die aldair geprovent syn horen cost hebben na inhouden hoirre brieve Ende so wes onse Tolnairs voirs onsen Treforier van Hollandt tot onser behoef of dengenen die dair renten of leen op hebben als voirs is uytrycken fullen, dair fullen sy quytantie van hem ofnemen dair wy hem mede quyten fullen in hoirre reeckeninge, die sy ons doen fullen van den pachte voirsz., ende onse Tolnairs fullen onse Tolhuys dammen ende hoofden, en in goede rake houden, en so wanneer sy vervallen ende gebreck hebben dat noot is te beteren, dat fullen sy onse Raden aanbrenghen, ende by hoeren goetduncken doen maeken ende verbeteren, ende so wes sy dair an uytleggen fullen mit besceinre reeckeninge te bewisen, dat fullen wy hem doen corten ter eersten termine van den pachte voirsz. En dese pacht sal ingaan up den achtsten dag nadat die onrust ende geschil die staen tusschen ons, en onsen oom van Beyeren dien van Dordrecht en anders syn mede hulperen geslicht ende gefoent fullen wesen en gedueren van jaisdage dair naestvolgende drie jaer lang sonder arglist, in oirconde gegeven in den Hage opten twaelfsten dach in Augusto int jaer achtien.”

Toen de tol gegeven werd aan Baartout van Assendelft, die in Haarlem tot de regeeringsleden behoorde, zal de Regeering gemakkelijk van hem de voortzetting der usantie hebben verkregen, hetgeen niet het geval zal geweest zijn, toen de inkomsten werden gegeven aan Jufvrouw Aleyd, huisvrouw van Dirk Potters¹, die getracht zal hebben zooveel mogelijk uit den tol te ontvangen. Het is dan ook onder haar bestuur, dat de Regeering hare klachten indient en tot herstel aanbiedt den tol in pacht te nemen en van de pacht som aan Jufvrouw Aleyd eene lijfrente uit te betalen. Dit was het beste middel, omdat het de meeste kans van slagen had, daar het grafelijk belang hierbij niet uit het oog werd verloren. Het tweede middel was voor Haarlem even goed, doch bracht den Graaf geen voordeel aan. Daar Baartout van Assendelft in 1443 het laatst als Schepen voorkomt, en na dien tijd niet meer onder de leden der Regeering wordt aangetroffen, is het te vermoeden, dat hij kort hierop is overleden, en het bestuur van Jufvrouw Aleyd toen is begonnen.

¹ Dirk Potter Philipszoon is 9 April 1500 onder curateele gesteld (stedekind gemaakt.)

Het rekest had geen uitwerking hoegenaamd, en daarom besloot de Haarlemsche Regeering een accoord met Jufvrouw Aleyd te treffen, waarbij eerstgenoemde zich verbond jaarlijks eene schadeloosstelling te betalen voor de schepen, die goederen in Haarlem ter markt brachten, en niet verder doorvoeren. Zulks blijkt uit de navolgende posten der Thesauriersrekeningen over 1471.

„Item betaelt. Gerryt van Berckenro, Rentmeester van mijns genadigen heeren wege van eene halve jaer pacht, die mijnen genadigen heere verschenen is van den tolle tot Sparendam na uuytwisen der brieve dairaf gemaict tusfchen der stede van Hairlem ende Joncvrou Alijt potters. van den guene die hoir marct tot Hairlem mit hoire goederen versouke xxv Ryns guld f. xxxiii ℒ vi st. viii p.

1473. Item. betaelt van den tolle tot Sparnedam van een heel jair pachts van den goeden die hier geladen of gelost worden die tolvry varen aldair ℒ xx Ryns gulden f. xciii ℒ vi st. viii p.”

In 1472 had Haarlem aan Karel den Stoute geleend 192,200 gouden Bourgondische schilden, en daarvoor lijfrenten op de stad verkocht. Blijkens open brief van 6 Augustus 1472¹ had zij hiervoor in pand ontvangen de marktollen binnen Haarlem, jaarlijks in pacht geldende 8 pond van 40 gr.; het klerkambacht aldaar, jaarlijks geldende 60 pond; het veer te Sparenwoude, verpacht voor 80 pond; den tol te Sparendam „die dit leste „jair bedient is geweest op Rekeningen en de dair af gecominen is hondert en sestich ponden munte voirs.”; den thynspenninck der landen en erven, verpacht voor twee pond twaalf schellingen, benevens het overschot van de pacht van de landen van het Vroonegeest. Uit dezen brief blijkt, dat sedert de tol aan de Grafelijkheid was teruggekomen, deze nog niet was verpacht, zooals anders volgens het gebruik van dien tijd het geval was, maar in eigen beheer werd geadmistriceerd, en dit gevoegd bij de aantekening in de Thesauriersrekening van 1471, doet het gegronde vermoeden ontstaan, dat de tol eerst in 1470 in administratie bij het domein was teruggekomen.

Zoo als reeds uit de rekening van 1473 blijkt, betaalde Haarlem toen nog in den afkoopsprijs van 70 Rijnsche guldens en trad de stad in dat jaar in het bezit van den tol. Wij lezen hieromtrent in de rekening van 1474: „Item ontsaen by handen van Huyghe van Tetrode bewaerder van mijns genadigen Heeren tolle tot Sparendamme van dat binnen desen jaere van de voors. tollen gecomen is, die somme van iii^cxx ℒ x st. v d. van xl grote vlaems 1 pond dair inne gerekent alsulke lxx Rijns gulden als die stede van Haarlem jaerlicx in dezelve tolle gewoenlic is te betalen van den goederen die binnen derzelve stede gelost of geladen worden ende aldaer tolvry varen fet in holl. ponden iii^cxxviii ℒ

¹ Inv. G. A. n° 189.

viii ℒ st. vii d." Zooals uit dezen post blijkt, kreeg Haarlem het geld, dat de tol opbracht met inbegrip van de 70 Rijsche guldens, die de stad als afkoopson schuldig was. Den 22ⁿ Dec. 1479¹ werd eene overeenkomst gesloten tusschen de Regeering en den Rentmeester van Kennemerland, bepalende, dat hij voortaan den Sparendamschen tol zoude verpachten. Dat dit voor Haarlem niet onverschillig was, blijkt uit de volgende cijfers. Volgens de Thesauriersrekeningen bracht de tol in 1475 op 598 ℒ² 14 st. 4 d.; in 1476 772 f 16 st. 7 d.; in 1477 285 f 7 st. 7 d.; in 1478 429 ℒ 10 st.; in 1479² 680 ℒ; in 1480. 93 ℒ 6 st. 7 d. en 114 ℒ 10 st., hetgeen doet vermoeden, dat de tol in dat jaar aan twee personen was verpacht. In 1481 bracht hij hetzelfde geld op; in 1482 werd de pachtsom 85 ℒ 17 st. 6 d. en 70 ℒ, en bleef de som op gelijk hoogte tot 1492. In dat jaar werd de tol gepacht door Vranck Bastaert van Alemade, voor 50 Rijsche guldens, ongerekend de 70 Rijsche guldens, die de stad betalen moest. De reden, waarom Haarlem in dat jaar den Sparendamschen tol verloor, was gelegen in het aandeel dat de stad genomen had in het Kaas- en Broodspel, daar in de straf, die de stad was opgelegd, bepaald was, dat zij niet alleen al hare privilegiën verloor, maar ook dat alle brieven, waarbij de stad of eenige harer poorters met het een of ander van de Grafelijkheidsdomeinen beleend waren, vernietigd werden en de vroeger beleende goederen wederom vrij en onbelast aan den Graaf terugkeerden.

Haarlem bleef na dien tijd jaarlijks de 70 Rijsche guldens betalen, doch gelijk wij later zullen zien, was dit een bijzondere gunst, die telkens slechts voor den tijd van zes jaren werd toegestaan.

Den 16 April 1487 vaardigde Maximiliaan een plakkaat uit, waarin het tolstelsel dier dagen vrij goed werd uitéengezet, en hetgeen ons beweegt, het hier grootendeels terug te geven.

„Alsoe onsen procureur generael van Hollant Zeelant ende Vrieslant Ons te kennen gegeven heeft hoe ende al it zoe, dat ons als graven van Hollant en Zeelant toebehoren t'recht van onse thollen van allen onvryen goeden ende coipmanfceppe rakende die stroemen van onsen voirs graeffschippen van Hollant ende Zeelant ende onsen heerlicheyt van Vrieslant, ende dat eens int verfche ende eens int foute water, Ende om ons tholrecht optebeuren ende te ontvangen van allen onvryen goeden ende coipmanfceppe, comende van oisten in onsen stede van Amsterdamme ende andere plaetsen in onsen graeffcep van Hollant omme die van binnen slands deur te voeren in onsen landen van Brabant, Vlaendren, Geldre ende elders onse voirvaders graven ende gravinnen van Holland ende van Zeelant saliger gedachten

¹ Handv. f°. 147.

² Tot en met 1479 wordt in Holl. ponden doch later in Vlaamsche gerekend.

hier voirts over veel jaeren geordonneert hebben gehad twee bequaeme plaetsen, te weeten die eene tot Sparendamme dienende op die onvrve goeden ende coipmanfepen, comende van Oisten ende willende die voeren binnenslants deur westwaert ende d'ander ter Goude dienende opten onvryen goede ende coipmanfepen, comende van Westen op ende willende wesen binnen slants deur oistwaerts behoudelic zoe wye tot Sparendam eerst vertholt hadde, dat die zoude ter Goude vry zijn, ende zoe wye eerst ter Goude vertholt hadde die zoude t'Sparendamme vry zijn. Ende hoe wel van allen ouden tyden alle fcepen geladen mit goeden ende coipmanfepen, zoe wel vry als onvry, die om die veylichheit van den zee aldus binnenslants deur varen wouden, gewoonliken heuren vaert plaghen te nemen deur Sparendamme ende der Goude daer men van onvryen goeden onsen tholrechten plaghen te ontfangen ende oick van alle fchepen lydende deur onse fluyfe binnen onsen voirs Stede van Goude onse recht van fluysgelde aldair. Soe is nochtans in korten tyden herwairts gebeurt, dat meest alle fchepen van binnen ende buitenslants, comende van Oisten hebbende geladen soe wel vrye als onvrye goeden ende coipmanfepen laten heuren voirs ouden vaert ende nemen heuren wech deur een water, geheeten die vecht, lopende deur onsen lande van Goylant ende van dair voirt deur die stadt van Utrecht tot in den rivieren van den Rijn ofte Leck, dair zy mits betalende eenen cleinen penninck tot tholrecht fulck als zy mitten Thollenaer aldaer dair off overkommen tot proffyte des bisschops ofte stadt van Utrecht, ons dairmede ontreckende niet alleen onse ouden tholrecht op ten onvryen goeden ende coipmanfepen tot Sparendamme ende ter Goude die al verschenen zijn eer zy in den stroom des gefichts van Utrecht connen comen," enz

De straf, die bij het plakkaat tegen de overtreders werd gesteld bestond in het verbeuren van schip en lading benevens arbitraire correctie.

Den 16^{en} Juni 1498 vaardigde Hertog Filips een nieuw plakkaat uit, hetwelk bijna een resumtie was der beide voorgaanden, en dat we dus stilzvigend kunnen voorbijgaan.

Haarlem ging voort met het betalen van 70 Rijnsche guldens 's jaars, doch al de tol-ontvangers waren hiermede niet tevreden. Ujt eene uitspraak van de Kamer der rekeningen van 28 Aug. 1511 ¹ op de differenten tusschen de stad Haarlem en den tolontvanger te Sparendam, blijkt, dat de tollenaar van elk schip, 't welk, geladen met onvrije goederen, naar de Haarlemsche markt voer, het volle recht eischte, ten einde een waarborg te hebben, dat die goederen niet zouden worden doorgevoerd, en dat hij bij het terugkeeren der schepen alleen teruggaf de gelden der goederen die te Haarlem, volgens een door de Regeering af te geven certificaat, verkocht waren, nemende van de terugkeerende goederen het volle recht; terwijl hij zelf eenig voordeel

¹ Zie Handv. f°. 184.

nam van het in borgtocht gegeven geld. Volgens de uitspraak der Rekenkamer moest de tolontvanger voortaan geen gelden meer als borgtocht eischen, maar mocht hij eene wacht plaatsen op de Blinde-Jonkerstoren of ergens elders te lande, waar hij wilde, om voor de belangen der Grafelijkheid te zorgen tegen het doorvoeren der goederen. Wat betreft de goederen die in Haarlem verkocht werden en, als onvrij, den Sparendamschen tol passeerden, deze moest hij opschrijven, ten einde de Rekenkamer jaarlijks zoude bepalen, hoeveel Haarlem meer moest betalen dan de 70 pond van 40 gr. vlaamsch het stuk, door haar verschuldigd. Omtrent het al of niet betalen der goederen die terug gevoerd werden, zou de Rekenkamer later beslissen.

De schepen van Amsterdam en elders, konden Leiden, Woerden en Utrecht niet anders bereiken dan over Sparendam. Er bestond wel een waterweg om van Amsterdam langs den Heiligen Weg door de Nieuwe Meer naar het Haarlemer en het Leidsche Meer te varen, maar om dit te beletten was op de grensscheiding van Amstelland en Rijnland de Heilige Weg afgedamd. Deze belemmering, later de Overtoom genoemd, toen aldaar een overtoom werd geplaatst voor het overhalen van schepen, gaf aanleiding tot vele moeilijkheden; en om niet telkens hierop terug te komen, schijnt het ons noodig, de geschiedenis van den Overtoom zoo kort mogelijk hier te laten volgen.

In 1430 was de Heilige Weg onbevaarbaar, niet alleen door een dam, die er dwars door lag, maar ook door palen, die op last van het Hoogheemraadschap van Rijnland voor dien dam in de vaart waren geslagen. In dat jaar werd de dam door burgers van Amsterdam afgegraven, zoodat er een voet water op stond; de palen werden opgehaald en schepen met zakken wól geladen werden over den dam gebracht. Haarlem klaagde hierover bij Rijnland. De dijkgraaf liet Burgemeesters van Amsterdam hierover voor Hoogheemraden dagvaarden¹, en motiveerden de volgende punten van aanklacht: „dat sy den onmedijk duergestoken hadden ende dat vreemde water ingelaten „hadden ende deurvaert gemaect hadden buten oirloff van den voirs hyemraeden ende „seyden, dat sy dair an verbuert hadden elcx eygen die hoechte boeten off also „veel als die hyemraden wijsden dat recht wair ende des boot hy hem der hyem- „raden kenninge. Ende die ander aenspraeck was, die de dijgrave dede voir den „hyemraiden, dat sy den overflach maecten aldair opten voirs ommedyck doir de „waterſcap van Rijnlant buyten oirloff ende consent van den hyemraden ende seide „dat sy dair an verbuert hadden sy ende hair mede poorteren elcx eyghen die hoech- „ste boeten off wes die hyemraiden wijsden dat recht wair en des boot hy hem „die hyemraiden kenninge ende die derde aenspraeck die de dijgrave voirs dede

¹ Inv. G. A. D. I. n° 1232.

„was aldus dat fy ende hoir mede poirteren die palen opgetogen hadden die de „hyemraden hadden doen steken in des lands waterschap buyten oirloff ende confent „van den hyemraiden enz.”

De burgemeesters van Amsterdam verklaarden, vooreerst, „dat zij niet „justiciabel van Rijnland waren; 2° dat zij het IJwater niet in Rijnland hadden laten „loopen; en 3° dat zij oick niet hadden gehieten den dam aan heylighen wech doir te „steken noch enich palen dair up te haelen om enich goet daer duer te voeren off „over den voirs dam te slepen mer dair is van outs een overtocht geweest, als den „goeden steden van Delft, Leyden ende menich goet coopman wel weten ende off „dair enich goede meer overgetogen waren buten confent der poirtmeesteren voirs „dair hadde hem die noot toe ghedrongen, want die stede van Haarlem ons liefs „genadich heren ende vrouwen stroom den poirteren van Amsterdam voir sloten.” Wat hiermede bedoeld wordt, is niet duidelijk; men zou er uit moeten opmaken, dat Haarlem in 1430 nog in het bezit was van den Sparendamschen tol, en als zoodanig den stroom beheerschte. Daar de klacht van Haarlem uitging, kan men veilig aannemen, dat de belangen van beide steden met elkander in strijd waren. Amsterdam beweerde verder, dat de dam geen onmiddijk was, maar een dijk buiten het gebied van Rijnland, gelegd voor rekening van Amsterdam, die de Regeering ook kon laten wegnemen zonder Rijnland er in te kennen, en dat de dijk oorspronkelijk was aangelegd om het water van Rijnland te keeren.

Deze redeneering werd echter niet aangenomen, maar Amsterdam veroordeeld tot het betalen van verschillende boeten.

Den 14^{den} Juni 1514 verkreeg Haarlem van Dijkgraaf en Hoogheemraden vergunning om den Heiligen Weg toe te palen, dewijl er een gat in den dam was gebroken, waardoor de Grafelijkheidstol en de doorvaart te Haarlem zeer werden benadeeld.¹ Volgens het bestek van aanbesteding moesten er 55 palen, behoorlijk aan elkander gekoppeld, ingehaid worden. Deze palen werden geslagen in de Kostverloren Vaart, doch het schijnt de bedoeling niet geweest te zijn om aan kleine schepen of schuiten den overtocht te betletten. Op den 14^{den} December van hetzelfde jaar vergunden Dijkgraaf en Hoogheemraden aan Amsterdam om in den dam een Overtoom te maken, voor marktschuiten, zonder dat er grootere schuiten over mochten worden getrokken. Op het einde van 1570 of het begin van 1571 werden door Amsterdam windassen aan den Overtoom geplaatst om er de schuiten gemakkelijker over heen te kunnen winden. In 1574 trachtte Amsterdam de opening van den Overtoom te verkrijgen, waartegen zich echter de Gedeputeerden van Haarlem,

¹ Handv. v. H. f° 190.

Dordrecht en Gouda aankantten, zoodat deze vergunning niet werd gegeven; en nu bleef de strijd voortduren tusschen Amsterdam, dat den Overtoom voor grootere schepen wilde inrichten, en Haarlem, dat het tegenging. Daar Haarlem goedvond om voor hare rekening den Overtoom te laten vernieuwen, ten einde daardoor de vaart van Amsterdam op Leiden te beletten; koos Leiden de partij van Amsterdam. Dit verschil werd bijgelegd bij accoord d.d. 16 Oct. 1609 waarbij bepaald werd, dat de Overtoom zoude blijven op den voet, zoo als hij in 1605 was, en dat de reparatiën zouden geschieden door de timmermeesters van Haarlem en Amsterdam. In den toestand van den Overtoom kwam hierna geene groote verandering; tot het jaar 1810 bleef die bestaan, toen Amsterdam van Koning Lodewijk verkreeg, dat hij bij decreet gelastte om in plaats van den Overtoom een schutsluis te maken, waarvan de sluisgelden door Amsterdam gëind, gelijkelijk tusschen Amsterdam, Haarlem en Rijnland zouden worden verdeeld. In 1866 gaf Amsterdam te kennen, dat het ophield sluisgelden te heffen. Hierover ontstond een proces van Haarlem en Rijnland tegen Amsterdam, dat door de beide eerste werd verloren.

Doch keeren wij tot den Sparendamschen tol terug. In 1515 waren de klachten over de tollens zoodanig toegenomen, dat de graaf uit de raden der Kamer van rekeningen eene commissie benoemde, om regeling te brengen op het stuk van de tollens, bestaande uit Claes Lievens van Cats, Joost Sasbout, raden, en Tielman van Dulken, Mr. van de rekeningen. Deze Heeren schreven brieven aan de steden en ontvingen daarop memoriën van grieven. Een en ander is op het Haarlemsche archief bewaard, ¹ doch heeft niet veel te beteekenen. Van meer gewicht echter was hetgeen de commissie tot stand bracht, n. l. de volgende geprojecteerde ordonnantie en een tarief van inkomende rechten.

„Ordonnancie geconcipteert in den hage inde maent van Aprille int jaer XV^c zestien nopende die rechten ende ontfanck van onsen g. h. thollens van Geervliet ende Yerfickeroort mit hueren wachten. Ende oick van den thollens gelegen ter Goude ende Sparendamme. By ons, Glaes Lievensz. van Cats, Joost Sasbout, Raeden ordinaris, Tielman van Dulleken, meester van den rekeninge in den hage, ende Jan de Heuyler Schout van Delft, als daertoe gecommiteert by ons g. h. opene bezegelde brieven van commissie in dato den thienden Juny anno XV^c vijftien. Nae dat wy commissariffen voorsz. op als volcomen informacie genomen hadden navolgende die tenuir van onsen voirfereven commissie altijts onder correctie. Ende fal men dit Recht ontfangen in fulcken payemente als by der ordonnantie ende publicatie van ons g. h. munte nu cours ende ganck heeft, of tnamaels hebben fal. Ende dat by ponden scellingen, penningen, grooten vlaems.

¹ Inv. G. A. I. n° 262.

		(Groten vl.)		
Aelluyns een bale ofte kerek van			Baeterie een bale van X ^e pont	XX gr.
III ^e pond wegens meerder ende			„ een hondert pondt	II „
minder naer advenant	III		Boeteren een last van XII tonnen	III s.
„ een hondert pondt	I		„ een tonne	III gr.
„ een grove tonne	III		Bier een last biers binnen s'lants	
Amandelen een bale van III ^e pont	III		gebrouwen	VI „
„ een hondert	III		„ een last biers commende van	
Anijs een bale van III ^e pont			over zee in groeve tonnen	XII „
„ een hondert	I		„ een last biers commende van	
Affchen een last weedt affchen			over zee in fmael tonnen	VIII „
van XII tonnen	VIII		„ een pype uuyt Ingelandt	III „
„ potaffeche een last XII fmael-			Bedden elck Bedde	III „
tonnen int last	II s.		Bedde cleen een mande naer die	
„ potaffeche een tonne	II		groote van een pype meerder	
Aloenen uuyt bertaignyen of cane-			ende minder naer advenant	XII „
faes zijn rollen smal ende breet			„ cleen een dofijn	II „
tfuck deen dueur dandre	I		Boerduerwerck in kisten ofte an-	
Azijn ofte verjuys een grote tonne	I s.		ders den honderften penninck.	
Affchen van wagens een hondert	II		Boucken in kisten naer de groote	
Aembren ofte barrensteen een			van een pype	VIII „
fmaeltonne	II		Ballen caetsballen in fmaeltonnen	II „
Appelen van aeraengien ende appe-			Boldamd een rolle	II „
len van granaten daer aff zal men			Boenen en zeeusch hoet	III „
geven den honderften penninck			Brefiëllihout, een vat van XXIII ^e	
van dattet gecost fal hebben;			wegens	III s.
„ van dese lande de tonne	6 d.		Baekelaer een bale wegende III p.	III gr.
Artillerye ofte andere wapenen die			„ een hondert pondt	I „
binnen den lande commen den			Boerkeraels een bale naer de groote	
honderften penninck van datfe			van een vestein bale	VIII „
gecost fullen hebben. (Dit arti-			Befemen cleerbefemen een hondert	I „
kel staet achter gefelt by de			„ vloerbefemen een duyfent	II s.
artillerye die uyte lande vaeren			Byecorven mit byen elck ftock bien	I „
fullen.)			Bast een hondert dubbelde fijn	
Aejuyt faet twee achtendeelen	I gr.		drie buifchen	I gr.
„ faet eenen fack van zes achten-			Bert werck bert duyfent voeten	III „
deelen	III „		Befaen een pack van twalef dofijn	VI „
Aejuyt hondert tonnen	XXV „		„ een dofijn	V „
„ een tonne	VI d.		Boerfen een kiste naer die grote	
Aerde zwart aerde hondert tonnen	XII s.		van een pype	VIII „
„ een tonne	VI d.		Bustel een cuype	I „
„ pot aerde een hoec of coggefci-			Bert eycken plancken elck hon-	
vol	VIII gr.		dert voet	I sc.
„ vol aerde dat duyfent	XII d.		„ fcael gedaeck elck hondert voet	I „
Bleex een vat	IX gr.		Coopers een last van XXXVI pont	VI s.
„ een half vat van III ^e pont	III s.		„ ongewrocht een duyfent pont	XX gr.
„ een quartier vats van 4 pont	II gr. VI d.		„ gewrocht ofte geflagen duyfent	
Berkenen een bale wegende X ^e p.	II s. VI d.		pont	II s. VI p.
			„ gewrocht hondert pont	III gr.

Coopers een meefe ru ongewrocht wegende XII pont	II s.	Cuffens een dozijn van leere	1 gr.
Cordewaens een pack van twaelf dofyne	IX gr.	„ een dozijn van leech-werek	6 „
„ een dofijn	XVIII p.	Coekevets een tonne	3 „
Conynsvellen een pack van XII ^c	VI gr.	Com (een) com daer men inne volt	1 „
„ een hondert	V „	Compost een tonne	4 „
Comyn een bale van III ^c pont	III „	Coricx een cleyn dozijn	6 p.
„ een hondert pondt	I „	Cammen een kiste of baelngen	4 gr.
Cancele een kiste ofte pype we- gende vierhondert pont	II s.	Coliander een bale van III ^c	3 „
„ een hondert pont	VI gr.	Cruycken van steenen een hondert	2 „
Coffers, vrouwe coffers, reyscof- fers ende dito gelijk van leere ydele een dofijn	VI gr.	Camelots een bale van XL camelotten	3 s. III d.
Coijen ofte osfchen elck stuk	III „	Camelot elck stuk	1 gr.
Camftaken een hondert	III „	„ een dubbelt ofte eyneckel zyde camelot	2 „
Catoens een bale ofte fack van III ^c pont	XII „	Coucken lijfcoucken een duysent	10 „
Cathoens een hondert pondt	III „	„ peper coucken ofte ghendtsche coucken elck hondert	2 „
Colen een hoet sneecolen	I „	„ van Raepfaet ofte lijnfaet elck hondert	1 „
„ een hondert tonnen sneecolen	III „	Cramerie een vat daer geen goude laecken, fluweel, da-mast, fatijn, fyde, oefet ofte camelot in en is, twelek men mitter stukken ver- tollen fal elck vat	III s.
„ hout colen hondert tonnen	XII p.	„ diergelycke een pype ofte kiste van den grote van een pype	18 gr.
„ hout colen een tonne	III p.	Cabelen ofte geflagen wants thondert	15 „
Caerden een hondert feynen	VI gr.	Draet koper draet een mande ofte oexhoeft van 12 ringen	12 „
Caefe Ingels caes ofte harnis caes elcke wage van CLXV pont	III „	„ koper draet een rinck	1 „
Caes lant casen elck hondert	II „	„ ijfer draet een mande ofte oex- hoeft van 12 ringen	3 „
„ vlaemsche caes een wage	I sc.	Draet ijfer draet een rinck	6 d.
„ een fcippont hollants floelcaes van drie hondert pont	III gr.	Drommen een wage	6 gr.
„ een mande cloet caesen van drie hondert caesen	IX „	Dadelen een oxhoeft	6 „
Corens een hondert zweens	V s.	„ een pype ofte kiste	12 „
„ een hondert antwerps viertelen	II s. III d.	Doefen een mande leege doefen	III „
„ een hoet terwe	III gr.	Droech goet een vat van zes aemen	III s.
Camfas een hondert ellen	II „	„ goet een vat van 4 aemen	II „
„ een rolle van vijftich ellen	I „	„ goet een pype ofte een mande van dier groote	18 gr.
Calx een hondert antwerpche viertelen	III „	„ goet een oexhoeft	9 „
„ een hoet	I „	„ goet een grove tonne	6 „
Calmijn een smael tonne	II „	„ goet een smael tonne	4 „
Copperroot een tonne	III „	Deelen pruyffische deelen ofte rinsche deelen den hondertsten penninck.	
„ een pype	XI „	Damaften ende satinen elck stuk	6 „
Cappers olyven ende lymoenen een pype	9 „		
Corenten een pype	12 gr.		
„ een hondert	2 „		

Erweten wit of blau een hoet	4 gr.	Huyden een deker oesterfche, duitfche, zweetfche ende reveltfche	
Emmers van leer een dozijn	2 „	offchen huyden twee coyen voer	
Fufteyn een bale van 45 ftucken	12 „	en offchen huyt elck deker hondert thien huyden de deker	3 gr.
„ een ftuck	8 d.	„ hollantfche, vriefche ftichtfche, groeninckfche ende eene der landen huyden elck deker houdende gelycke hondert thien huyden de deker	3 „
Foelye van tinne een kifte Franchyn een mande ofte een kifte naer die grote van een pype	8 gr.	Hincxt een rijs hincxt	6 „
Froeyt een ceppele ftroels ende vier dodis voer een coppel	1 „	Honich een last 12 fmael tonnen int last	3 s.
Floers een bale ofte fack	III „	„ een last 12 grove tonnen int last	4 „
Floyten een bale ofte kisten	6 „	„ een fmael tonne	3 gr.
Foelgen een bale van III ^c	III s.	„ een grove tonne	4 „
„ een hondert	12 gr.	Harnasch een pype int landt comende	16 „
Fluweel een ftuck	8 „	Hout claphout een groot hondert en is XXIII ^c	6 „
Greyn de paradys een bale van III ^c	8 „	„ boeckhout thondert	3 „
„ om te verwen een bale van III ^c	12 „	„ een hondert velgen off fpeecken, daer aff fal men geven den hondertften penninck van datfe gecost fullen hebben.	
Gengebaer een bale van III ^c	20 „	„ kaelisfie hout een bale	2 „
„ een hondert	5 „	„ wageschot ofte knarhout een hond.	8 „
Groffels nagelen de bale van III ^c II s. VI d.		„ barninckhout, ftoefhout, bonthout ende diergelycke elke duyfent	1 „
Groffels nagelen een hondert.		„ poterkens ofte larkes?hout duyfent	1 „
Greyn van fpeceryen een bale van III ^c	8 gr.	„ heel faecelhout een duyfent	2 „
„ van fpeceryen een hondert	2 „	„ half „ „ „	1 „
Galigaen een bale van 4 hondert	6 „	„ muylreboeren ofte plancken thond.	5 „
Gomme ende Galnoten een bale van 4 hondert pont	4 „	„ platijnhout een duyfent	3 „
Garens twijn garens een hondert pont	8 „	„ een hondert draethouts	10 „
„ uyt Oestlant gefponnen hondert pont	2 „	Harinck een last	12 „
„ een feyve hennep van III ^c	4 „	Van elck last harinck tot Spellegelt tot Geeryliet	1 „
„ een zype bourgoens	8 „	Harinck verfchen harinck elck last	12 „
„ peesgarens een fmaltonne	4 „	„ panharinck elck last	8 „
„ cathoen garens hondert pont	4 „	„ een tonne	1 „
„ bretaens, bourgoens ofte andre garens daer men viffchersnetten af maect, 1 hondert pont	15 „	„ een ftroo bucking	12 s.
„ coels garens een bale	1 „	Hoppen een fack wegende 6 hondert	6 gr.
Garfte een hoet	3 „	Houpen om tonnen ofte voeten te binden elck duyfent	1 „
Glamscaften pyeken ofte lanschen den honderften penn.		Hallebarden een dozyne	2 „
Gantlynen den honderften penn.		Haer een fack van VI ^c	2 „
Glaefe een kaste ofte wage	3 „	„ een rolle	12 d.
Glas een kiste fpiegelglas	3 „	Horden een hondert	2 gr.
„ gebroecken een tonne	1 „		
„ uyt te drincken een mande van III ^c	3 „		
Haveren een hoet	2 „		
„ een yckinck ende is twee hondert viertelen Antwerps	28 „		
„ elck hondert viertelen	14 „		

Herpoys ofte harst an broen ofte seyven een hondert	1 gr.	liere, vlaemsche ende diergelycke laeckenen tstück	2 gr.
„ ofte harst een tonne	2 „	Laeckenen fransche oft scotlant- sche ende diergelyck elck stück	2 „
Hoeden van stroo een mande	5 „	„ een hondert ellen scots kerfey	2 „
„ ongemaect stroede hoeden geheten		„ oesterwijksehe witte laeckenen ofte waertse	1 s.
„ vilten een mande van III ^e	8 „	„ zeeus, doffels, walems camerijcx ende andre diergelycke voer lae- ckenen tstück	1 gr.
driels gevlecht een mande ofte sack	16 „	„ grau ofte wit sloeflaecken com- mende uyt oestlandt elck	18 p.
Hecht hout een hondert	2 „	„ een pack sloeflaeckenen van XXIII laeckenen	18 gr.
Hout kant hout dat sal men ver- tollen by den veertigsten pen- ninck dattet gekost heeft.		„ een taerlinck ofte pack hollant- sche laeckenen, te weten delffche, haechsche, leytsche, amsterdam- sche, ofte diergelycke laeckenen van den lande van hollant, tpack vanveertich laeckenen ende die taerlinck XXIII laeckenen tstück	1 „
Ijsfers een duysent pont	VI „	Lijnwaetghens, eenen taerlinck van den grote van een bale vesteyns	12 „
Ijferwerck van maelleryen een grove tonne	6 „	„ een mande off corff naer advenant.	
Ijfer een duysent voor poorters van Utrecht	5 „	„ hondert ellen	2 „
„ een taelge	7 „	„ een stück fijn ofte onfijn	1 s.
Ijferen artilleryen die men uytten lande voert den 20 ^{en} penninck.		„ een kiste van der lenete van vier voeten ende daer en boven	4 „
Kennip een sack van III ^e pont	4 „	„ een kiste onder die vier voeten lanck	2 „
„ een hondert	1 „	„ camerijcx, nyvels, sijndouck een tafel ofte laede	2 s. 6 d.
Kennepsaet een hoet	4 „	„ uyt henegouwen een fardulken	6 gr.
Kenneps een oestervat	18 „	„ een rolle uyt oestlandt van 16 ^e ellen	18 „
Kennep van diest of uytten landen van loen een sack	4 „	Lysfaet een hoet	4 „
Kennep een duysent rau	6 „	Loet een rolle wegende hondert pondt	18 p.
Kisten mit alrehande maerferien naer de grote van een pype	18 „	Loet een zoeghe elke wage van hon- dert LXV pont	18 p.
Ende alle ander naer advenant.		Leer gevot een deker	3 gr.
Kaerfen een kiste naer de grote van een hamburger tonne	4 „	Leer hondert stücken tot handschoen	1 gr.
Ketelen eenen reep grauwe ketelen	8 „	„ een kiste ofte vat zemen leers van den grote van een pype	8 „
„ eenen witten reep ketelen	4 „	„ wit of roet, slos tot cufens thondert	3 „
Ketel boedemen hondert zwaers	3 „	Loecx een hondert seenen	2 „
Kannen een hondert steenen kannen	1 „	Lijm ofte zwambalch een hondert	1 „
Kysten, coetsfen, trefoeren, contoe- ren en diergelyck nyeu serijn- werck den honderdsten penninck van dattet gecost heeft.			
Laecken een ingels wolle laecken	4 „		
Laecken een ingels lanck laecken	6 „		
„ uyt ingelands drie kerfeyen voor een ingels laecken	4 „		
Laeckenen stockbreen een hondert ellen	2 „		
„ vriefen ofte geweven tstück	2 „		
„ van loenen, bruesfel, antwerpen, mechelen, vilvoerden, bergen,			

Leckmoes ofte oerfelle een sack van III ^c	6 gr.	Meel een last van 12 tonnen	6 gr.
„ een smal tonne	3 „	„ „ tonne	5 „
Leversmont een grove tonne	3 „	Mout hondert viertelen ofte tweehondert achtendeelen	12 „
„ een smael tonne	2 „	Mosfchelen een scuyte	2 „
Latten tegel latten een duyfent	2 „	Mesfen een kistken	4 „
„ stroedeckerslatten een hondert ofte thien ponden voor een hondert	12 p.	Matten een hondert scippersmatten	1 „
Lemeren van swaerden een lanck vaetken	6 gr.	Masten den hondertfen penninck van datse gecost sullen hebben	
Lakenen goude ofte silverenlaken tftuck	4 s.	Meede dranck een hamborger tonne	2 „
Latoen ofte misfinck een last van XXXVI ^c	6 „	Notenmescaten een bale van III ^c	18 „
„ gewrocht of ongewrochteen pype	20 gr.	Nagelen een grove tonne ijfere nagelen	8 „
„ gewrocht of ongewrocht een oxhoeft	10 „	„ een smal tonne ijfere nagelen	6 „
„ gewrocht of ongewrocht een grove tonne	7 „	Noten een groot hondert ocker noten	12 „
„ gewrocht of ongewrocht een smael tonne	5 „	„ haefelnoten een last	8 „
Mee van bale wegende III ^c	4 „	Noppen een sack van vier wagen	2 „
„ elck hondert pont	1 „	Orduyn hamer orduyn tlast	6 „
„ een bale meels van III ^c	11 „	„ gehouwen ofte gebeelt tlast	3 s.
„ hondert vaten groene gedolven mee	4 s. 2 p.	„ gemeen tlast	2 „
„ een tonne groene mee	12 gr.	„ muer orduyn tlast	18 gr.
Malemfeye een boet	18 „	Oesmoes ijfers een last	2 s.
Mosterdfaet een boet	12 „	Olie van olive een vat	18 gr.
Maclerye een grove tonne	6 „	„ een last van raepfaet, kennepfaet ofte lijnfaet	3 s.
„ een smal tonne	4 „	„ een tonne	3 gr.
Manden mit alrehande diversfche coopmanscippen zonder gevollens mit eenige balen sal men betalen naer de groote van een vat van zes aemen, vier aemen, drie aemen, anderhalf aeme, groeve tonne ofte smael tonne, te weten dat vat	3 s.	Ossetten uuyt ingelandt tftuck	2 „
Merferyen een vat	3 „	Olieven een pype	9 „
Merferien een pype	18 „	Olifantstanden elck ftuck	2 „
„ een oxhoeft	9 „	Peeck ofte terre een last van 12 tonnen	8 „
„ een grove tonne	6 „	Pampier een paek van vijftich riemen	12 „
„ een smael „	4 „	„ grau hondert riemen ofte bonden	12 „
„ een sacxken ofte pacxken van costelick goet ofte waer, dat men up der hals draecht den hondertfen penninck van dattet gecost heeft.		Plumen hondert pondt	3 „
		Pennen een corff ofte mande	3 „
		Pannen een mande	8 „
		Pan ijsfers een duyfent	12 „
		Panferen een grove tonne gereet	8 „
		Pelterie een bontwerkets kiste van de grote van een pype	3 s.
		„ een Spaensche bale van zes hondert	18 gr.
		„ een werck vat bereven van omtrent drie aemen ongewrocht ofte wilde pelterie commen de uyt oestlant	4 s.
		„ een werck vat onbereven van omtrent drie aemen ongewrocht	

ofte wilde pelterie commende uyt oestlant	3 s.	Riets eenen vijlmen	8 gr.
Plavusen gebakken een hondert	5 gr.	Riemen bootsriemen een hondert	4 gr.
Potten van aerden gebakken hondert wapen	1 „	„ dubbelde bootsriemen thondert	6 „
„ steenepotten elck hondert	2 „	Rechters een hondert dubbelde rechters	6 „
Peper een vat	3 s.	„ een hondert cynckle rechters	3 „
„ een pype	18 gr.	Swaerden een kiste pype ofte packe naer die groote van eene pype	16 „
„ een oxhoeft	9 „	Spinaels een pack van III ^c pont	8 „
„ een bale van III ^c pondt	12 „	Seepe een last	2 s.
Pruymen van damasc. een pype	10 „	„ een smael tonne	2 gr.
„ van damasc. een hondert pont	2 „	„ een cabas witte zeepe	2 „
Palinck een last	2 s.	„ een kistken uyt spaengien	3 „
„ een tonne	2 gr.	Sayen alrehande een pack van XVIII stucken	2 s.
„ een tal van II ^c	1 „	„ een stuck	1 gr.
Paert merrie ofte voelen van drie jaeren	4 „	Suyckers een kiste van 11 ^c pont	4 „
Quicksilver van hondert pont	3 „	Seem een last	2 s.
Roertol een deurbalick scip	8 „	„ een tonne	2 gr.
„ een hoeck soye drymelare ofte cog-gescip elck	2 „	Steen om te paveijen geheeten brus-selaer elck hondert	1 „
„ een pleyte ofte geboyde hoeck ofte geboyde cog-gescip	4 „	Straetsteen een last	6 „
„ een dubbelt aekscip ofte een toegere	1 „	Steenen een duyfent uyt hollt	5 „
Roefijns malta ofte feres ende dier-gelycke stucken elck stuck	12 p.	Stuk steen off scoiren een last	2 p.
Rofijns een gumbael ende zijn vier toppekens voort t gumtael	1 gr.	Sout een hondert groff sout	2 s.
Roet een mande	2 „	„ een hondert wit off gezoeden sout	2 s. 6 p.
„ een hondert	1 „	Solfer een smael tonne	9 p.
„ een grove tonne	3 „	Salpeter een smaeltonne	4 „
„ een smael tonne	2 „	Stijfsel een vat	12 gr.
„ een bodem wegende hondert pont	1 „	Stijffel een pype	6 „
Raepfaet ofte Rontfaet een hoet	6 „	„ een grove tonne	3 „
Rijs een bale van III ^c pont	4 „	Staels een smael tonne	6 „
Roefch een grove tonne	3 „	„ een mande van de grote van een smael tonne	3 „
„ een smal tonne	2 „	Sprots een last van tien stroo	3 „
Rogge een hondert antwerp'sche viertalen	21 „	Stremijnen een bale van 12 stucken	4 „
„ een hoet	3 „	Sargien een packmande naer die grote van een vat	16 „
„ een hondert zwens maecken vijftien hoet zeeufch	3 s. 9 p.	Sparren een hondert klein ofte groot	2 „
Rogge een hondert runers maecken 12 hoet selfs	3 s.	Steenen olymoeien steenen	15 „
„ een last uyt oest landt	8 gr. 6 p.	„ moelensteenen een vijftiender ende daarboven	15 „
Rijs stuckrijs een hondert vijlmen ende zijn hondert boschelen	12 p.	„ molensteenen beneden een vijftiender	12 „
		„ mostermolensteenen een last XXIII stucken mit zijn toebehoeren voir tlast	8 „

Steenen housguern en last XXIII		Tapisserye den hondersten penninck.	
stuck voor tlast gereekent	2 s.	Thin een block van IIII ^c	12 gr.
„ tafelguern XXIII stuck voor		Thin een hondert	3 „
tlast gereekent	8 gr.	Timmerwerck gewrocht een hondert	4 „
„ een wulfken	4 „	Traens talick ofte roet een last	
„ slijpsteen den hondersten pen-		groff bant	3 s.
ninck van datse gekost hebben		„ talick ofte roet een last clein bant	2 „
„ viercant uuyt bretanien daer men		„ een groeve tonne	3 gr.
coeper op smelt ofte sercken		„ „ smael „	2 „
den hondertsten penninck		Tasfchen ofte buersen een kiste ofte	
„ Strijcksteen rou ofte anders		pype	18 „
den hondertsten penninck van		Termentyn een hondert pont	2 „
datse gecost hebben		Torff een last van X ^m	1 „
„ Slype van steenen een tonne	12 p.	„ witten torff off spetelinge elck	
Scuppen elc hondert	2 gr.	last X ^m voor tlast	1 „
Scorfen een hoec ofte coggescip	2 s.	Terras een hondert tonnen	2 s.
„ gemaelen een hondert maeten	1 gr.	„ een tonne	6 p.
Specx een scip pont ende is III ^c pont	3 „	Teemsen groot ofte cleyn een dosyne	12 p.
„ een scip pont oesterfche hammen	6 „	Tonnen ydel tonnen tot harinck	
„ een zyde	1 „	ofte bier elck last	1 gr.
Seepen nyeuwe hoefsepen, cogge-		Tegelen een duysent	1 „
seepen, den hondertsten penninck		Tormsel een bale van II ^c pont	12 „
van datse gecost hebben.		Tyken een mand van XL tyken	15 „
Syde een bale ongewrocht van III ^c		„ een stuck	18 „
pont zwaer	4 s.	Teenen een van bant	2 „
Spaens groen een bale	4 gr.	„ een van rijsen	3 „
Sallems een last XII tonne voir tlast	3 s.	„ „ „ witte teens	4 „
„ een tonne	3 gr.	Wijn van maleveseye eenen boot	18 „
Stoers een grove tonne	4 „	„ bastaert een vat	2 s.
Sallem eenen fallem in de vasten	2 „	„ van asoijen een vat	2 „
Stoer eenen stoer in de vasten	6 „	„ van Romenye, allecante vernaet-	
Scaepen elck stuck ofte twee lam-		sen grieckwijn de la serie ende	
meren voor een scaep	1 „	andre soete wijnen elcken boot	12 gr.
Scaelgen elck duyfent	4 „	„ Rijns wijn elck vat dat eerst com-	
Searen een droochscheerders schare	1 „	men sal voor den tholle van Yeric-	
Syerope een pype	8 „	ker oort ofte zijne wachten in Zee-	
Suycker potfuycker commende in		land zal verthollen ende geven van	
pype ofte anders elck hondert	1 „	elck vat naer ouden haer commen	4 s.
Sofferaens een hondert pont	3 s. 4 p.	„ Rijns wijn een aem oock aldaer	
Seysfen ofte zycklen twee zycke-		commende	8 p.
len voer een zeysfen gereekent		„ lantwijn ofte hongarde elcke aeme	2 gr.
thondert zeysfen	2 gr.	Wijnen van beaune anseroytens gers-	
Taffta dik stuck	4 „	goignen, playetten petauwen ofte	
Terwe een hondert zweens	5 s.	diergelijke wijnen elck vat van	
„ een hondert antwerps. viertalen	2 s. 4 d.	zes aemen	16 „
„ een hoet	4 gr.	Wollen eenen sack ingelsche wolle	
„ een hondert ruvers	4 s.	wegende twee wagen elcke wage	
„ uuyt Oestlant een last	10 gr.	CLXV pont	12 „

Wolle engelfche wolle een wage	6 gr.	Vlas oesters vlas een fchippont	5 gr.	
„ fcofche wollen een fack van twee wagen	6 „	„ een hondert fteen gewrocht	8 „	
„ fcofche wollen een wage	3 „	„ XII fteen hetzij vlaems brabantf	off hierlants	1 „
„ inlantfche wolle elck wage	3 „	Vleyfch ingels oesters ofte diergelycke elck last	12 „	
„ berweix ofte nyen dafcellers eenen fack van twee wagen	7 „	Vleys een tonne	1 „	
Eenen fack wollen weecht of is fchuldich te wegen LXXXIII nageien tot III pont de nageie twelck is twee wagen, dat elck fack fchuldich is te wegen, maecken XLI fteenen ende twee pont ende 21 fteenen ende een pont es een wage		Visch eenen emmer ofte fcutte visch van Santvliet van ordam oft elders mit verfche visfche hetzij binnen off buyten die vaften	12 „	
Vellen een baele fpaens zware ofte witte lammeren de bale van III ^e p.	9 „	„ vetvisch ofte cabellau een tonne	1 „	
Vellen een hondert	3 „	„ vetvisch hondert ftafelvisch	3 „	
„ uuyt oefflandt een fcyntmese ende is hondert deker	2 s.	„ „ „ pont ftoevifch ront ofte plat	3 „	
Vellen bocxvellen een fcyntmese es LX deker	3 „	„ een grove tonne zeelfpecx	3 „	
„ Eelantshuyden een pack ofte fcyntmese hondert VIII deker	3 „	„ een fmael tonne „	2 „	
„ gheeten ofte diergelycke een fcyntmese oesters is LXXX deecker	18 gr.	„ tytelinck ofte fcelvisch thondert	1 „	
Meerder en minder naer advenandt		„ een bonneken	6 p.	
„ calfvellen een deecker	5 „	„ bergereur en mande naer die groete off mit fchollen rochen rattingen tongen ofte hoeften te weten	12 gr. 10 gr. 8 gr. 6 gr. off 4 gr.	
„ van fcapen mitter wolle elc hond.	4 „	„ tonin uuyt fpaegnien een oexhoeft	6 gr.	
„ van fcapen uuyt berwyck ofte nyen cafteels elck hondert	4 „	Wouwen om verwers een hondert pont	4 „	
„ oft vachten van fcapen hierlants mitter wolle	4 „	Weets een pype van Rijsfele ofte daeromtrent	10 „	
„ uuyt fotlandt ofte fcoerlingen elck hondert	3 „	„ een bale van III ^e pont		
„ vuylvellen ofte bloet elck hondert	1 „	„ „ hondert	1 „	
Wolle uuyt oefflant elke wage	2 „	Vermelioens ocker fpaens wit fpaens groen floercyt cynopre candre ende diergelycke een fmael tonne	4 „	
„ Rynfche wolle elck hondert	3 „	Visch feugten van fteenbergen ende van ouden bofch	12 „	
„ fpaens een bale houdende om-trent CLXXX pont	3 „	Wannen een hont	12 p.	
Was een ftoe naer die grote te weten van XV ^e pont	2 s.	Wicken wytfchen ofte boecheyt elck hoet	2 gr.	
Meerder ende minder naer advenant		Vercken elck	1 „	
„ een hondert pont	2 gr.	Vlocken eenen fack van vier wagens elke wagen	18 p.	
		Venigrieex een bale van III ^e	2 gr.	
		Vloeten van curyck mede visfchen	6 p.	
		Wieroeek een grove sonne	4 gr.	

1. Item van alle artilleryen te weten van bresfen cloeten buspoeder falpeter harnasch piecken hellebaerden ende diergelycken goeden vaerende uyt onzen landen fal men betaalen den veertichften penninck.

Item van alle artillerie binnen den lande incommende salmen betaelen den hondertsten penninck

2. Item dat men geven sal den thollenaer van Yersickeroot sijnen drinckwijn van allen westerfchen wynen commende van overzee ongevolt mitsgaders oick van rijnsche wynen. Te weten twee stoepen rijnsche wijn ofte andere wijnen van elck scip wijns alsoe men dat van ouden tyden geuseert heeft te betaelen oft voir elke stoep wijns vier groote dair of die coopman zin keur hebben sal.

3. Item dat den thollenaeren oft heuren dienaeren voortaan hebben zullen voer huere meten van alle vente goeden die voer de tollens oft heuren wachten commen fullen. Te weten van een scip verschen harinck vijftich haringen, van een scip stapel visch eenen middelbaer stapelvisch, van een scip scelvisch twee scelvischen van een scip scollen drie scollen van een scip mosfelen een goede zoede van een scip versche cabellau een middelbaer cabellau ende van alle andere meten naer adenant wel verstaende dat sy van een scip diverse visch geladen hebbende maer een mete en hebben fullen. Ende zoe wanneer eenige scippersen deze meten betaelt fullen hebben voer eenige tolhuysen ofte wachten eens int soute ende int versche indien sy in beyde commen soe fullen sy daermede volstaen zonder meer eenige meten te betaelen, ende insgelijks van de dienstwynen in den voergaenden article gementonneert.

4. Item dat alle coepluyden van nu voertaen den seescippers ofte andere bevel hebbende, die sy heur goeden in geven ghehouden sullen wesen by goede verclaeringhe ende specificatie ende te geven die coepmanscippen die zyluyden in de scepen laden die men by den hondert gewichte ofte stucken vertollen moet ende indien men faulte daer inne bevont toecomende by sculden van den coepman dat sal wesen op verbeurte van alle die goeden int scip wesende ende hem toebehoerende als tgene dat hy verzweicht onversecyden leyt mit tgeunt dat hy te kennen gegeven heeft als van tover dair af hy die rechte maden meten noemt ofte van packen kisten ende daergelycken daer of hy tgetal tgewichte ofte groote daer inne wesende te rechte niet en verclaert maer alle die stucken die hy verzweicht versecyden leggen van tgeunt dat hy vertolt zoe sal tverswegen goet alleen verbeurt wesen als packen tonnen ende diergelycke goeden. Ende indien de faulte toe compt bij den scipper ende niet by den coepman zoe sal tselve scip verbeurt wesen zonder aensien te hebben wie het scip toebehoert ende werdt die scipper arbitrarlick gecorrigeert werden aen zijn goet ofte by gebreke van dien aen zijn lijff ende salmen elck een coepman ofte zijn factoir indien hy present is mogen doen verclaren bij eede ofte anderfins, alsoe dat hy tollenaer goetduncken sal wat stucken in en zijn packen, manden, vaeten, pijpen, kysten ofte tonnen ende dito gelijcken goeden gepackt sal hebben dair aff hy die waerheyte sal seggen optie poynt als voeren.

5. Item dat gheen dienaer ofte gecommitteerde ofte onder dienaers van mijns genadichs heeren thollens en zullen moegen houden taverne noch herberge noch bier noch wijn vercoepen uptie verbeurte van huere officie ende dienste daer up datmen se eeden sal.

6. Item om zeekere reden ons daer toe poirende soe ordonneren wij dat het geley huys staende ant hoeft van den thollhuys van Yersickeroot terstont verset

sal worden achterwaert twijfschen ons tholhuys ende oick teapellen staende aldair up den dijk.

7. Item iat geen coopman en sal moegen packen noch doen packen baelen van speerrien, aluyn, fusteyn, alonen, balanters, balen pelterien, off diergelijke balen off oick e nichrehande fluwelen, damasten, satijnen, osfetten, camelotten, fayen off diergelijke goeden in packen manden vaten ofte kisten. Daer malerijen cramerije ofte ander droechgoet ende coopmanscippe inne is. Ende indien eenich van den voorfz. goeden ende coopmanscippen daer inne gepackt waren zoe sal die voorfz. coopman dat moeten verclaren indient den thollenaer begeert hetzy by eede ofte andersfins, ende ingevalle den thollenaer daermede dan niet te vreden en zy zoe sal die thollenaer voorfz. goet mogen doen besien ende indien hy niet meer en vindt dan dat de coopman verclaert heeft sal dan die voors. thollenaer dat tot zyne cofte wederomme moeten doen toemaeken ende indien die thollenaer daer inne meer goets bevindt dan den coepman verclaert heeft, zoe sal den thollenaer tselve pack ofte vat gheheel moegen nemen voer geconfisqueert, mit vijftich gouden leeuwen daer en boven, All naer uuytwysen der ordonnantie daer van zijnde gegeven by wylen onsen hertoge Philips van bourgonynen Saliger gedachten int jair van XIIIe LVI lestleden.

8. Van rijnsche wynen die voor den tholle van Geervliet oft zynen wachten vertolt sullen worden.

Een scips inhebbende twee roeden rijns wijn off daer boven sal geven te vertollen naer ouden haercommen 2 sc. vi d.

9. Dat Recht van den thol van Rijnsche wynen die voer den tholle van Geervliet of zynen wachten sullen.

Van elke roede rijns wijns daer aff die coopman naer ouden haercommen te betaelen plach trecht van der tholle thien scellingen grooten vlaems mits dat den thollenaer den coopman daer aff weder gaff den vijften penninck. Soe es by deser ordonnantie geordonneert dat voortaan dieselve coepman van elke roede wijns, volfaen sal mits betaelende van elke roede wijns zonder wedergeven viii f. groten.

10. Item dat alle scepen die geladen zullen hebben beneden twee roeden rijns wijns en zullen gheen voertolle betaelen maer alleenlick betaelen trecht van den thol van den wynen daer inne wefende mit huer spellegelt.

11. Den drinckwijn voor den tholle van Geervliet mit zijn wachten.

Item den thollenaeren zullen hebben van elk scip rijns wijns dat innegeladen heeft drie roeden wijns ende daer boven, haer gewoenlicke kruycke wijns off vier scell. groten vlaems daer voeren daeraff den coopman die keure heeft, zonder dat yemant meer wijns hebben sal hetzy besieder clerc ofte andere.

12. Item indien eenige scepen min wijns geladen hebben dan drie roeden wijns, daer aff en sal den thollenaer geen drinckwijn hebben.

13. Item die coopluyden van den rijnsche wynen en zullen voortaan niet meer gehouden wesen, eenige kermisfen ofte andere heuschheyden den thollenaers oft hoere huys vrouwen te betaelen boven trecht dat voorsz. is, ende mits desen, zoe sullen

die thollenaeren oick ongehouden wesen den ſcipper ende ſteker wederomme eenich drinckgelt te geven.

14. Spellegelt van den weſterſche wylen in den thol van Geervliet van den vreemden luyden. Item te ſpellegelde van elck vat twee pypen ofte twee boeten VI groten.

15. Spellegelt van den vrye luyden.

Alle ſteden vryheyt hebbende zullen betaelen van een vat twee pypen ofte twee boeten weſterſche wylen.

16. Spellegelt van rijnsche wijn van vrye ende onvrye luyden.

Van elke roede rijnswijns te ſpellegelde 12 groten.

17. Spellegelt van die van Zierikzee van Rijnsche wylen. Die van Zierikzee van elke roede wijns te ſpellegelde 1 p.

18. Spellegelt van die van Middelburch van rijns wijn. Die ſtede van middelborch van elke roede wijns te ſpellegelde 3 groten.

Deze vijf ſteden en geven geen ſpellegelt. Te weten Dordrecht, Delft, Brielle, der Goedereede en Mechelen.

19. Dat Veergelt.

Item dat alle vrye ende onvrye ſcepen lydende ende paſerende voor de thollen van Geervliet geven ende betaelen ſullen van elc ſcip eenen grooten vlaems, zonder dat daer yemant vry aff wesen ſal dan alleenlick die van den lande van Putten ende Stryen naer ouden haercommen.

20. Roertolle.

Item dat alle onvrije ſcepen uyt ende invaerende voor de tolln van Geervliet ende huere wachten van elck ſcip geven ſullen tot roertolle telcker reyſe. Te weten een ree zeyl 4 groten ende een ſmacke 2 groten vlaems.

21. Baekengelt tot Geervliet.

Item alle ſcepen zy zijn vry ofte onvry ſullen des ſiaars eens een baekengelt geven ende betaelen van twee groten vlaems uyt gezeyt die van den lande van Putte en Stryen die daer off vry zijn, dan ſal den tollnaer die baekenen wel onderhouden datter gheen clachten of en commen.

22. Item aengaende die poerters ende inwonende van den ſtede van Uytrecht, Campen ende Nymmegen ſullen lyden ende paſeren voor allen thollens ende wachten, mits betaelende haerluyder oude gewoonlicke rechten ende navolgende huere brieven van privilegien by heurl. vercregen ende gegeven by den graven van hollandt hier voortijts.

23. Item ſoe wat ſcepen paſerende voorby desen thollens geladen hebbende eenige ſtucken van diverſche coopmanſcepen ofte goeden toebehorende vrye ende onvrije perſonen wesende ende leggende veſſcheyden elcx up zijn behoerlick merk. Daer af ſullen die vrye perſoenen up heur merk ende tolteycken vry paſeren wel verſtaende dat gheen onvrye perſonen daer inne eenich paert off deel hebben. Ende die onvrye perſoenen ſullen van huere goeden ende coopmanſcappen den rechten tol betaelen navolgende dezer ordonnantie.

24. Item dat eenige vrye cooplyuden eenige coopmanscippen die scheidelick waeren deen van den anderen, vuerde ofte dede vueren voorby desen thollens mit onvry goet, ende dat niet verseyden en leyt, zoe sal dat onvrye goet tvrye goet onvry maecken, ende tfamen tol betaelen ende trecht gelijk hier voeren verclaert staet.

25. Item off gebuerde dat vrye ende onvrye perfoenen eenige goeden mit maldanderen hadden onverscheyden ende onverdeelt het waer luttel of veel dat dat goet ende coopmanscip zoe pasferende voor eenige tollens ofte wachten geheel onvry wesen sal ende betaelen den rechten thol naevolgende dezer ordonnantie.

26. Item dat alle vrye luyden fullen gebruycken haer vryheden voor al de voorz. tollens, navolgende huere privilegien die sy daer aff hebben ende dat in sulke form manieren en up sulcker restrictie als sy dat tot hier toe duechdelick gebruyct hebben.

27. Item dat alle scippers ende cooplyuden van nu voortaan brengen fullen en tolteyken uytten steden ofte dorpen daer zy inwoenende poorters zijn, dewelcke een geheel jaer dueren sal. Begrypende dat selve tolteyken dat sulck een aldaer poorter is ende jaer ende dach geweest ende gewoent heeft, Scrivende den selven poorter daer inne zijn gewoonlick marck zijn selfs handt affirmerende ende swerende by zijnen eede dattet zijn gewoonlick marck is, ende dat hy up tselve tolteyken ende onder tselve marck gheen goeden ende coopmanscippen voorby mijns genadichs heeren tollens ende wachten en sal vueren noch doen vueren dair hem toebehoorde zonder dat int selve goet onvrye perfoenen paert ofte deel hebben ofte dattet selve goet te voeren verloeft vercoft ofte toegeseyt is eenige onvrye luyden ende indien diverse overlyuden in en scip tfamen coopmanscip gheladen hadden ende mit maldander parten deel hadden soe sal een ieder van henluyden gehouden wesen te toonen zijn tolbrief in der form ende maniere voirsr. Ende boven desen omme te seckerlicker hier inne gedaen te worden, zoe fullen die scippers van den vryen cooplyuden nemen eenen cedulle onder tmarck van den selven coopman verclarende die goeden die hy van hem geladen heeft, Ende int wederomme commen naer huys indien de voors. scipper eenige goeden geladen heeft die vrye poerters toebehoeren soe sal hy mits oorloff biddende thuyswaert voeren doende den thollenaers beloften ter naester reyse en sijn wederomme commen te brengen die verclaringen onder tmarck van den selven poerters dien die goeden toebehoeren, Dat sy gehouden worden te volcommen mit hem oick brengende huer voirsz. tolteyken, daermede sy volstaen fullen, ende by gebrecke van dien soe fullen sy den rechten tol daer aff betaelen, Ende als die van Delff, Gouda, Amsterdam ende andere vrye luyden gelaeden mit bier ende ander ventegoet uytvarende fullen om hoer getyde te vorden gedaen voor de tollens ende wachten van dien, daer zij gehouden fullen zijn soe naby te coemmen dat men se besegdelicken hoeren ende spreken sal moegen, hoer socke te strycken ende oerloff te roepen betaelende trecht dat sy schuldich sijn, Behoudelicken dat sy int wederomme keeren den thollenaers oft hueren dienaers thoenen fullen haer tolteyken ende certificatie van den coopman onder zijn marck van den goeden alsoe voorby gevoert ende indien gemeent van den vryeluyden vry goet alleenlick ghela-

den hebbende vorby die tol voer fonder oirlof te bidden ende te doen als voren die fal arbitralick ghecorrigeert worden naer die ghelegghenheit van den felve.

28. Item dat nyemant vryheyt van poorterye gebruyken en fal moegen ten zy dat hy jaer ende dach gewoent ende huys gehouden heeft inden fteden ende dorpen daervan hy fijn vryheit zoude willen gebruycken.

29. Item dat alle goeden ende coopmanscippen die voorby desen tollen upwaerts of nederwaerts vaerende pasferen ende lyden fullen hier voeren in dese tegenwoordige ordonnantie niet gefcreven gefpecificeert noch verclaert en flaen dat die geven fullenende betaelen den LXXX penninek van dat tfelve goet gecoft fal hebben.

30. Item dat van nu voortaan gheen vrye perfoenen misbruyct hebben huer vryheyt en mijns genadich heeren tollens, te weten onder dexel van hunne vryheyt onvry goed bevrijden off vorby voerende off diergelijke dede, daer nae gheen vryheyt fullen moegen gebruycken huer leven lanck.

31. Item dat gheen perfoenen ruymende faelgerende ofte voortfluchtich wefende ende nemende vryheyt in eenige fteden die vryheyt geven en fullen moegen doer die compositien die fy maecken mit heuren crediteuren eenige vryheyt van poorterien ghebruycken inden thol van mynen genadigen heere tenzy dat hem tzelve expresselicken by mynen genadigen heere vergeven zy ende daer opene befegelde brieven vererigen bei die van die finantie geveriffieert, ende bij die van de rekeningen geinterimeert wordt alfoe dat behoeren fal.

32. Item dat alle buyte poorters van wat ftede dat fy fijn fullen thollen geven ende betaelen gelijk alle andre vreemde ende onvrye luyden.

(Art. 33 vervalt.)

34. Item dat van nu voortaan commandeurs harbargiers wairden makelaars van eenige vreemde coopluyden goet ontfangen hebbende weder fendende oft oick coepende voer wy dattet zy fullen moegen eenige coopmanscippen doen ofte hantieren voer hem felven dan gelijk andere onvrije perfoenen uptie verbuerte van den felven coopmanscippen die sy als vrye poorters fouden willen doen ende dat diefelve harbargiers waarden oesterliers maeckelaers ende commande hebbende als voorn. gehouden fullen wesen binnen twee maenden naede publicatie van desen te verclaeren off fy luyden defelve oestelerie maeckelerie ofte commanderie laeten willen ende haer vryheyt inden coepmanscip gebruycken ofte die voorsz. oestelerie maeckelarie ende commanderye onderhouden ende coepmanscippen hanteren als onvrye perfoenen.

(Art. 35 is vervallen.)

36. Item dat nyemant wye hy fy tolvry off niet tot gheenen tyden by dage off by nachte mit feepen buyten om en feylen. Te weten tmaefgat uyt ende tgoedereefche gat in fonder onsen thol van Geervliet aen te fouckene ende aldaer te doene tgene dat fy van Rechtswegen fchuldich zijn van doene, Noch oick dat nyemant eenige andere gaten en foecke dan voirby onfen voirs tholle ofte die wachten van dien, up die peyne van jegens ons te verbeuren by elcx van den gheenen die boven off tegens eenige van den poincten bevelen ende geboden boven genoempt doen ful-

len huere voirs scepen ende goeden ende daertoe noch die somme van vijftich gouden leeuwen, tot onsen proffyte alsoe dick endek menichwerff alst geschien sal.

(Art. 37 vervalt.)

38. Item dat alle die scippers die mit hueren scepen in zeelandt commen hetzy van buyten innewaerts ofte van binnen uytwaerts hoe vry ofte onvry zy zijn nyemant uytge-seeyden seuldich fullen wesen, huer zeil terstond te srycken ende te commen int tolhuys. Die vry zyn oorloff biddende voorby te vaeren off te ontladen ende die niet vry en zyn hem terstont te doen upscriven mit huer naem ende toenaem ende van waar dat sy syn, mit allen den goeden cleyn ende groot die sy in hebben sonder yet te verfwigen, ende wye tselve goet toebehoert optie verbeurte die vry syn van arbitralick ghecorrigeert te syn ende die nyet vry en syn uptie verbeurte boven begrepen int voorgaende artyckel, alsoe dicwyl ende menichwerve alst gebeuren sal tot proffyte ons g. h.

39. Item dat gheen scipper wye hy sy ingescreven ende upgeteykent synde mit syn goet dat hy gebracht heeft ofte ydele alsoe hy gecommen sal syn ende los synde niet en sal wederomme mogen eenich goet inne laeden ten sy by wete van den tollenaer noch wech vaeren ten sy dat eerst ende voor al, alle die goeden clein ende groot die hy up gebracht sal hebben vertolt syn mitten roertol by den gheenen diet schuldich fullen syn ende oick alle die goeden die hy uyt vueren sal als voeren uptie verbeurte van 11 groten vlaems alsoe dicwyle alst gebuert ende die goeden verbuert als voeren.

40. Item dat gheen scipper wye hy is, ingescreven upgeteykent ende ten vollen betaelt hebbende, van al dat hy upbracht sal hebben, ende voort van dat hy by wete wederomme gelaeden sal hebben ofte oick ydel wech vaeren willende, ende zijn roertol betaelt hebbende, niet en sal moegen eenich goet daer en boven meer inne nemen ofte laeden zonder wete van den tollenaere uptie verbuerte als voren alsoe dicwyle alst gebuert.

41. Item dat gheen scipper mit eenige scepen mit goeden gelaeden, hoe luttel ofte hoeveel goets dat hy inne heeft, hetzy van buyten inne commende ofte van binnen uytvaerende up wat wateren dattet zy gheen goet an geenens zyde en sal moegen uplaen ofte zijn last brecken, hoe luttel ofte hoeveel dattet zy an eenige zyde wegen, ten zy dat hy eerst oorloff hebbe van den thollenaere ende sal dan ter plaetse daert hem den thollenaere ordonneren ende consenteren, zijn goet moegen losfen, ende oft hy tanders dede soude verbueren als voorn.

42. Item ordonneren ende verbieden die van onse stede van Zierikzee, dat sy hun niet meer en vervorderen mit hueren scepen eenich onvry goet den Roempot uyt te voeren ofte inte brengen, zy en hebben ons ofte onsen gecommiteerden by goede specificatie overgegeven, die rechte menichte van den onvrye goeden, ende den thol daer af betaelt, uptie verbuerte van den voirs scip ende goeden ende daer soe die transgresseurs gecorrigeert te werden tot arbitrage van den stedehouder raede ende die van der rekeningen voirs. Ende ingelycx dat die van onser stede van Zierikzee van nu voortaan hen niet meer en vervorderen te willen bevryen zeecker vreemde scepen ofte coopmanscappen die commen liggen voir arrenmuyden

* ankeren ende die bevracht zouden moegen geweest hebben naer huere stadt, alsoe sy dat onlanex leden gedaen hebben.

43. Item dat alle scipperen mit huere scepen, ydel ofte gelaeden mit eenige goeden oft coopmanscippen vry ofte onvry vaeren ende paseren duer ende voirby onsen sluysen ende tollens van der Goude ende Sparendamme up huer sluysgelt ende tolrecht gelijk dat van outs costumelijck is geweest ende behoert zonder eenichsins meer te vaeren ofte keren duer die Vecht ende stadt van Uytrecht om die voirs tollens ende sluysen te scouwen uptie verbuernisse van den selven scepen ende goeden tot onsen proffyte geappliqueert te werden.

44. Item om zekere redenen ons daertoe porrende, soe ordonneren wy insgelix dat de tol van Goudesluys, die men up den tijt ontfaect binnen onsen stede van der Goude voortaan ontfangen sal worden uptie selve Goudesluys, alsoe dat van ouden tyden gewoenlick is ende anders niet.

Item. Alsoe die stapel hier voertijts principalick in der stadt van Dordrecht geleyt is geweest, om dat alle vreedende ende andere de stroomen van boven up ende afcommende mit stapel goeden allen hier stapel houden souden, ten einde dat die van buyten die selve stapel goeden weder alhier haelen mochten, waerby onse genadige heer den coninck van den selven stapel goeden zynen tolle hebben souden ende oick die gemeente der selver stede meenige welvaert ende proffijt. Ende dat die selve inwoenende poerters niet geerloft en is die selve stapel goeden yemante voorts toe te voeren ende stapel daarmede te houden in Brabant, Vlaenderen, Engelant ofte elders zonder die selve stapel goeden te vertollen, Twelck die selve van Dordrecht een wyle tijts contrarie gedaen hebben ende noch dagelick doen, die selve stapel goeden up huer vryheyt gevoert ende dan verder in Brabant, Vlaenderen ofte elders aldaer stapel mede houden, daer die selve stapel goeden by onvrye poirteren gecoft worden tot groet achterdeel ende verminderinge van trecht van den tollens van den coninck ende desgelix van meninge welvaert ende proffijt van den inwoenders ende poerters der selver stede van Dordrecht waeromme onsen genadigen heer den coninck begerende die welvaert ende prosperiteyt der voers. stede van nu voortaan verbiet dieselve van Dordrecht ende alle andere vrye perfoenen dat sy gheen stapel goeden en voeren noch doen voeren uyt de voers stede van Dordrecht en Brabant Vlaenderen Engelant ofte elders omme al voerts die selve goeden up te doen stellen ende stapel daarmede te houden ende dat sy die selve stapel goeden alhier laeten haelen andre onvrye perfoenen die die van doen sullen moegen hebben, oft indien dieselve van Dordrecht ende andre vrye perfoenen die contrarie doen, dat syluyden alsdan van den selve stapel goeden den rechte tol betaelen sullen, Maer indien vrye perfoenen tot Dordrecht eenige stapel goeden haelen, heurluyden van noede sijnde en huer voerssteden ende geprivilegieerde plaetsen om aldaer verbeficht ende geweret te worden dat sullen syluyden mogen doen up huer vryheid ende die van Dordrecht oick aldaer brengen ende anders niet.

Item alsoe wy int seecker geadverteert ende geïnformeert sijn dat die poerters ende inwoenende onser stede van s' Hertogenbosch onder tdxel van seeckere privilegien

henlyuden gegeven ende verleent by wylen hertoge Jan van Brabant ende vrouwe Jacob van Beyerens grave ende gravinne van hollandt, en daer den Vem dach in Februario XIII° XVIII naden loop s'hoofs van Hollandt. Ende die declaratie ende verclaringe daerop gedaen, by onsen heere ende grootvader Maximiliaen ende vrouwe Marie onse grotemoeder saliger gedachten in date den lesten dach in Julio int jaer XIII° tachtich. Heurlyuden dagelicx vervorderen veel ende diverse coopmanscippen uyt onsen landen van Hollandt Zeeland ende Vrieslandt up huer vryheyt te vueren voerby onsen thollens en onser voirs stede van s'Hertogenbosche, ende die selve goeden ende coopmanscippen aldaer gecommen synde wederom in groote menichte te voeren ende vercoepen andere onvrye perfoenen, als Geldersche, Guliksche, Cleefsche ende diergelycke perfoenen tot grote achterdeel ende geheele distructie van trecht onser tollens voirs ende desgelicx tot grote praejudicie ende achterdeel van tgemeen welvaeren, ende van onse onderfaten van Hollandt Zeeland ende Vrieslandt waer inne ons van noode is te voorfien, Ordonneren daeromme onsen thollenaers nu wesende ofte toecomende dat syllyuden van allen coopmanscippen die bij den poorters ende inwoenende onser stede van s'Hertogenbosche voirs, voorby onsen tollens voorsz. gevoert worden den Rechten thol ontfangen ten ware dat die selve goeden binnen onsen voorsz. stede van s'Hertogenbosche by der cleynder mate gesleten ende vercocht worden twelck sy des verfocht synde by den thollenaer gehouden sullen syn te affirmeren by hueren eede.

Item sal dese onse jegenwoirdige ordonnantie onderhouden werden ende voirtganck hebben, sonder prejudicie van ons recht dat bedragen soude tot den twintichsten peninck niet jegenstaende oppositie ofte appellacie gedaen ofte doen ter contrarie ende sonder prejudicie van dien Recerverende altyts an ons die verclaringe ende interpretatie van desen om die te hoogen ofte lagen als ons goetduncken sal.

Dit ontwerp werd eerst gesteld in handen van de kamer der Rekeningen, daarna in die eener commissie, bestaende, zoo als die in het plakkaat van 1518 wordt vermeld ¹, „uit onsen lieven ende ghetrouwen Raedt ende Mr. van den Requesten ordinaris van onsen huysse, heere Johann Carondelet, doctor in beyde rechten, Deken van Besançon etc. Mr. Philips Wielant, Jan Auxtruijcs, ende Joost Laurens den voorn. Mr. Joost Sasbout, ende Claes Lievensz., Meester Vincent Corneliss., oock onsen raedt ende meesters van onse kamer van de Reeckeninge in den Hage, ende Jan van den Bosch, onlanex onse Gecommitteerde van onsen grooten thol in Zeelant.”

Terwijl deze commissie bezig was met stellen van het concept en het ontwerpen eener nieuwe ordonnantie, werd op den 20 Maart 1517 een nieuw plakkaat uitgevaardigd, „*Provisie opte frauden die geschiet sijn ofte soude mogen geschien voor de thollens*” geheeten, welk stuk weinig verschilt van de vroeger uitgevaardigde plakkatzen.

¹ Zie Gr. Pl. b. 1. f. 1514.

Het jaar 1517 was voor den tol te Sparendam zeer belangrijk. De Zwarte Hoop, die in Italië onder Karel van Gelder had gediend, landde den 25 van Zomermaand voor Medemblik, dat stormenderhand werd veroverd, geplunderd en verbrand; daarna trokken de Gelderschen op Alkmaar aan, alle dorpen plunderende en verbrandende. Alkmaar werd acht dagen achtereen geplunderd; daarna onderging Beverwijk hetzelfde lot, en eindelijk ook Sparendam, van waar zij over Halfweg en Amstelveen naar het Sticht van Utrecht trokken. Het tolhuis te Sparendam werd verbrand, de sluizen verwoest en gestopt en alle doorvaart daar gestremd. De schippers moesten nu in plaats van over Sparendam over Muiden gaan. Om hierin te voorzien, gaf het Hof van Holland den 29 Oct. 1517 aan Gerrit Geerloffszoon en Jan Goudt, gecommitteerden tot het ontvangen van den Goudschen tol, verlof, om voortaan eene wacht te Muiden of te Weesp te houden; terwijl de ontvanger van den Sparendamschen tol naar Haarlem werd verplaatst. De wachten te Muiden en Weesp bleven bestaan, en nimmer is het ontvangkantoor uit Haarlem weder naar Sparendam overgebracht.

De werkzaamheden der commissie waren intusschen zooverre gevorderd, dat den 13 Mei 1518 het *Placaet ende Ordonnantie, Op 't stuk van de Thollen van Hollandt Zeelandt ende West Friesland* werd uitgevaardigd.¹ Het concept werd in zooverre gevolgd, dat de bepalingen voor al de tollën gewijzigd werden aangenomen, doch het principe van een uniform tarief werd verworpen. Er werden lijsten vastgesteld voor den Grafelijkheidstol binnen Gouda.² In het Groot Placcaatboek voor Holland en Zeeland³ vindt men de lijsten voor de tollën te Haarlem, Gouda, Gorinchem, Geervliet en Schoonhoven. Een volledig uitgewerkte vergelijkende staat zou ons te ver buiten ons bestek voeren, daarom zullen wij hier alleen tegenover elkander stellen de eerste artikelen van littera A.

GOUDSCHE TOL.		HAARLEMSCHE TOL.		GORINCHEMSCHE EN SCHOONHOVENSGHE TOL.		GEERVLIETSCHÉ TOL.	
	<i>g.st.d.</i>		<i>schell.gr.</i>		<i>schell.gr.</i>		<i>schell.gr.</i>
Aluyn.		Aerde.		Aluyn de baele	2 6	Azyn een pyp	
Een oxhoofd	4 0	Een schip potvuyl		Schoonhoven	2 0	Azyn een aem	6
Een bael	3 0	of volaerde	5 0	Asfche 1 last	7 6	tonne wynazyn	6
honderd pondt	1 9	Een last	4	Asfche potasfche		Azyn een tonne	
Een grove ton	4 0	Aembeelden.		de tonne	1 0	bierazyn	3
Een smalle ton	3 0	tstuck	4 0	Asfche weedasfche		Anys een honderd	
Een last	3 1 0 0	Aluyn.		1 last	1 0 0	pondt	6
Amandelen.		Een vat	12 0	Asfche vuyte asfche		Asfche een last	
Een quarteel	4 0	Een pensoen	5 0	tschip	3 0	potasfche	2 6
Een bael of grove		Een bael	3 0				

¹ Zie Gr. Pl. boek D. 1 f°. 1541.

² Zie Gr. Pl. b. 3 f°. 737.

³ D. IV. f°. 615, enz.

	<i>Gr. St. d.</i>		<i>Gr. Sch.</i>		<i>Gr. Sch.</i>		<i>Gr. Sch.</i>
ton	3 0	hondert ponden	1 0	Aerde swarte of		Asfche een last	
Een korff	2 0	Een pijp	6 0	roode aerde t last	7 6	Oostersche asfche	1
Een Cabasse	4 0	Een finalton	2 0	Aerde Clamey aerde		Asfche een pyp	
Anys.		Ajuyn.		de het last of de		borgoensche asfche	4 à 5 gr.
Een bac1	3 0	hondert rixten	1 0	baele	15 0	Asfche een hondert	pondt asfche
Een quarteel	4 0	Aloenen.		Aluyn of tonneken		derdt pondt asfche	2
honderd pondt	0 6	Een Rolle	1 0	Indigo volgens		Aluyn een tonne	
Anille.		Altaren.		de lijst van de		te weten een	
Een vell.	0 6	Den hondertsten		Camere van 19		smal tonne	6
Anyl of Indigo.		penningh.		Febr. 1509	6 0	Aluyn te weten	
Een tonneke	6 0	Amandelen.		Aerde volaerde.		een bael aluyn	6
Anchiovis.		Een oxhooft	4 0	Den twintigften		Amandelen een bael	6
Een klein tonneke	1 0	Een bael	3 0	penningh.		amandelen	6
Azijn.		Een finalton	2 0	Aerde kleyn aerde		Appelen een aem-	
Een vat	6 0	hondert ponden	2 0	last of baele	15	tonne appelen 1 oortje	
Een oxhooft	1 6	Ajuynzaedt.		Ajuyn zaedt een.		Ajuyn een aem-	
Een grove ton	1 0	Een sack	4 0	Sack of baele	3 9	tonne ajuy 1 oortje.	
Een pijp	3 0	Een tonne	3 0	Amandelen de baele	5 0	Ajuyn een aem-	
Een last	1 2 0	hondert ponden	8	te Schoonhoven	2 0	tonne ajuy 1 oortje.	
Ammelaeckens.		Anyszaedt.		Asyn of bier edik	7 6	Ajuynzaet een sack	
Fen pack	1 16 0	Een vat	6 0	Wynasyn de roede	3 0 0	ajuyenzaet	8
Een kasfe	8 0	Een pijp	6 0	Anys of Comyn		Ael een smal tonne	
Appelen.		Een oxhooft	4 0	de baele	2 6	ael	2
Een ton hierlands	3	hondert ponden	8	Appelen de hondert		Aerde een schip	
Een kist	12 0	Een bael	3 0	tonnen	15 0	aerde	8
Asfche.		Anyl.		Schoonhoven	10 0	Anckers een ancker	
Een last weedas	6 0	Een bael of tonneken	6 0	En beneden de vyftich		by de kosten den	
Een last Potasfe	12 0	Een vel	9 0	tonnen van yeder ton	1 ½	veertigften penningh	ofte hondert pondt
Dereckeninghoudt van een last gheitor te zeg. Asfche ofvuyle eenschip vol	5 0	Ansjovis.		Appelen van Orange		derdt pondt	2
Anckeren.		Een tonnecken	1 0	ofte Granaten van		Aerde een aerde	
Een groot Ancker	3 0	Anckers.		sy gekocht syn den		ofte potlood,	
Een kleyn Ancker	2 0	Een groote sucker	4 0	twintigften penningh		daer men de potten mede ver-	
Een Aembeelt	2 0	Een kleyn dito	3 0	Artillerye den twintigften		glaasd	2
hondert pondt	6	Appeldranck.		penningh		Aerde een tonne	
Ael of palingh		Een pijp	2 8	Ammunitie als bus-		zwarte aerde	
Een grove ton	1 6	Appelen.		fen, klooten, piecken en hel-		ende komt van	
Een smalle ton	1 0	duyftent Orange	2 0	lebarden den		smits kolen van	
Een kinncken	3	granaet	8 0	twintigften penn.		boven 1 duyt.	
Appeldranck.		Een ton inlandsche	4	Cnevelstaven 1 bos	1 3	Artillery, allerhande	
Een pijp	1 6	Armofyn.		Volgt lett. B.		artillery van	
Volgt lett. B.		Een stuck	4 0			klooten die buyten	
		Artillery.				slands gevoert	
		Den veertigften				werden geven van	
		penningh of anders				het pont groot	6
		een gemeene gotelingh				Allerhande artillery	
		kostende twaelfponden				blyvende bin-	
		Vlaems	1 16 0			nen slands van	
		Een dito kleyne				een pondt groot	1
		van acht ponden				Aerde vol aerde	
		Vlaems	1 4 0			een duysent 1 duyt.	
		Een haekbusfche	2 0			Asfche een ton pot-	
		duyftent pont ge-				asfche 2 sch. 6 d.	

HAARLEMSCHE TOL.		GEERVLIETSCHÉ TOL.	
	<i>Gr. Sch.</i>		<i>Gr. Sch.</i>
fchut kogels of		Alikantsche Asch.	Anys een quartel 12 gr.
bouts	1 0 0	Een sack	2 0 Anys een oxhooft 12 „
Argergeen.		Ael.	Anys een smal
Een sack	3 0	Een ruym	1 0 0 tonne 6 „
Asfche.		Een last	12 0 Volgt lett. B.
Een last weedasch	6 0	Een ton	1 0
Een ton	8	Aerdewerck.	
Een last potas	12 0	Den honderdsten	
Een ton	1 0	penningh.	
Een langestootc		Een kaste	4 0
zeepas	5 0	Een mandeke	4 0
Afyn.		Alst.	
Een vat	6 0	Een tonneke of	
Een pijp	3 0	korf	3 0
Een oxhooft	1 8	Volgt lett. B.	
Een kinneken	4		

Na de invoering van het placeaat en de zoeven genoemde lijsten werd ook eene instructie voor den collecteur van den Haarlemschen tol vastgesteld, daar deze instructie werd gevolgd, laten wij hier volgen die van 1598, zijnde de oudste, die wij nog bezitten.¹

Instructie voor Adriaen Thomaszoon, collecteur van der Graeflycheys Tholle tot Haerlem, waernaer hy hem int bedyenen van tselve officie sal hebben te Reguleren.

„Eerst zal de voorn. Collecteur zyen continueele residentie houden binnen der stad van Haerlem opt Spaeren ende aldaer des Graeffelycheys recht van den tholle voersz. wel getrouwelyck ende rechtvaerdelick bewaeren, naervolgende den eedt by hem daarvan gedaen in handen van den luyden van de rekeningen in den hage op alfulcke wedden als zyne predicesseuren voorfaeten daarvan genooten hebben.

Den voern collecteur zal houden goet en rechtvaerdich register ende daar inne teykenen van daege te daege wat aldaer vertholt werdt met goede pertinente declaratie van den perfonen van waer die zijn wat waeren zy vertholt hebben ende hoe veel elcx van dyen voor trecht van deze tholle betaelt sal hebben ende dyen volgende zyne rekeninge formeren naer behooren. Van gelyken zal hy goet register houden van alle tholteecken van den anderen thollenaers ende collecteurs die hem geleverd fullen werden ende daer inne stellen verclaeren van naemen ende goeden in defelve teekenen verhaelt ende dat tselve register mette teekenen telcken benefens syn rekening ter camere overleveren.

Den collecteur sal nyemanden meer off min offnemen dan men van rechtswegen ende ouder gewoonten schuldich is off te nemen naer volgende de lyste hem daer van geleverd ende hem voerts in alles reguleren, naer volgende den placeaeten in den jare XVe XVIII op stuck van den thollens int zoete geëmaneert.

¹ Rijks Archief, Thollenregister van de commissie enz., f. 47.

Item en fal den collecteur nyemant verthollen dan tot synen huysē off daer hy gewoonlyck es te sitten omme trecht van den thol tontfangen ende dat anders nyet dan in presentie van contrerolleur fonder eenig compart met den coopluyden te voren te maeken int heymlick nochte int openbaer.

Item den collecteur en fal van gelycken nyemant, tzy vry off onvry, mogen oorloff geven omme voorby te vaeren dan in tegenwoerdichheit van den contre-colleur als vooren.

Item als van meeten van hout en fout vallende voor den voorn Tholle die fal den collecteur vercoopen ten meesten prouffyte van den Graefelicheyt ter presentie van den contrerolleur ende daer van doen behoorycke rekening als vooren, mits-gaders oock van wyncruyken in rekening verantwoordē tot fulcken pryfē als hy met de voorn. van de rekeningen zal overkomen ende alle andere kleyne meeten die boven de voorsz. meeten van hout, fout ende wyncruycken meer vallen fullen, fal den voorn. collecteur hebben ende behouden voor de keucken proude foo zyne voorfaeten tot noch toe gedaen hebben gehad. Voorts van alle andere voorthollen als van muyl boorden, racters, sparren en diergelycke dyemen van outs gewoonlyc es te nemen daer van fal by den collecteur ende contrerolleur insgelycx register gehouden worden. Ende fal den collecteur dezelve aldaer bewaeren off doen bewaeren omme die tol reparatie van der Graefelycheys huysen geemployeerd te mogen werden.

Item alle drye maenden zal den collecteur gehouden zyn de penningen van synen ontfanck te leveren ten comptoire van den Ontvanger Generael van Noorthollandt Willem Hanneman off anderen indertyt zynde, omme by den selven verstreect te mogen worden naer behoeren, hem rentmeester daer benefens sommieren staet van den voorsz. drye maenden te drye maenden overseyndende.

Item en fal den voorn. collecteur nyet mogen composeren van eenige breucken buyten weete van voorn. van de rekeningen dan van cleyne zaecken bedragende zes ponden van XL grooten tpondt ende daer beneden. Ende wat breucken daer vallen daer men boven die zes ponden off gecrygen soude mogen, die en fal hy nyet mogen composeren dan by weete ende consente van de voorn. van de rekeningen in welke de voorn. collecteur hebben fal den derden penningh van tgunst datter zuyvers boven costen aff comen fall, rekening doende van dandere deelen tot Graeflycheysprouffytē.

Ook en fal den voorn. collecteur met niemand moegen verding maken van thol-rechten van onvrye luyden buyten weten ende consente van de voorsz. van de reeckeningen als voeren.

Ende en fal den voorn. collecteur noch controlleur geen taverne ofte herberge mogen houden noch byer noch wyn vercoopen, op te verbeurte van heurluyder officie ende zal hem voorts generalick en alles quiten ende dragen in conformite van syn instructie als een goed en vroom collecteur schuldich es ende behoort te doen, ende des Graeffelicheys hoochheyden, domeynen ende tholrechten en alles maintineren fonder daerinne eenige verminderinge ofte infractie te gedoogen.

Aldus gedaen en gearresteerd ten bureele van de camere van rekeningen in den hage dezen eerften february XVe XCIII. Onder stont my tegenwoordigh en was geteykent

B. VAN CROMPVLIET.

Voor den controleur hebben wij geen instructie ouder dan 1606, toen Frans Barentszoon in plaats van Isaac Adriaanszoon werd aangesteld.¹ Deze instructie geeft de bepalingen voor den collecteur volkomen terug, en kan dus achterwege blijven.

In 1518 betaalde Haarlem voor den doorvoer der onvrije goederen, die daar ter markt werden gebracht, 100 pond 's jaars.²

Den 14^{den} Mei 1519 gaf Karel V eene ordonnantie om te beletten, dat de schippers, door den Bilderdam, den Heiligen weg, Zevenhoven en andere ongecostumeerde binnenvaarten te gebruiken, de Haarlemsche en Goudsche tollën ontdoken. De Bilderdam, namelijk, gelegen in den Drecht onder Kalslagen, was doorgestoken, zoodat de schepen van Amsterdam naar Delft, Leiden en 's Gravenhage konden varen, zonder Haarlem of Gouda aan te doen. Daarover ontstond een proces tusschen den procureur-generaal met de steden Haarlem, Dordrecht en Gouda aan de eene, en Jacob Copier, Heer van Kalslagen, met de steden Leiden en Delft, aan de andere zijde, hetwelk den 31sten Januari 1529 werd getermineerd door eene sententie van het Hof van Holland, waarbij het dichten van het verlaat in den Bilderdam werd gelast.

Had de stad Haarlem zich in 1529 in dit proces gemengd om de vaart door den Bilderdam te beletten, en bijgevolg die door Haarlem te bevorderen, in 1551 ging zij nog een stap verder door een accoord met die van de rekeningen te sluiten³, om schepen met volk (uitleggers genoemd) uit te zenden, ten einde de schepen, die van de verboden binnenvaarten gebruik maakten, op te brengen; de kosten te dragen half door Haarlem half door de Grafelijkheid. Mocht er bij die gelegenheid eenige confiscatie plaats hebben, dan werden hieruit eerst de kosten betaald, en wat er overschoot was voor den Graaf. Kwam er daarentegen te kort, dan werd dit gelijkelijk door beide partijen gedragen. Uit die bepalingen kan men vrij stellig opmaken, dat het accoord op verlangen van Haarlem is opgemaakt.

De overeenkomst, volgens welke Haarlem jaarlijks eene recognitie betaalde om voor die goederen vrijdom van tol te erlangen, welke te

¹ Rijks Arch. Tollen 1^e register f°. 90.

² Handv. v. Haarl. bl. 279.

³ Handv. v. H. bl. 250.

Haarlem ter markt kwamen, of van daar onverkocht terug gevoerd werden, werd op den 31sten Mei 1564 door een octrooi van Philips geregeld.¹ De vergunning werd steeds voor den tijd van zes jaren aan Haarlem gegeven, doch het vragen om verlenging van dien termijn was in 1557 verzuimd. Op grond, dat de stad het maken van een nieuwe sluis op zich had genomen, werd het accoord echter op nieuw toegestaan, maar ditmaal tot wederopzeggens toe; doch de jaarlijksche recognitie van honderd pond werd met twintig pond verhoogd.

In 1578 vroeg de Haarlemsche regeering om² onder meer ook van deze uitkeering te worden ontslagen, als vergoeding voor de schade gedurende het beleg geleden. Bij apostille van den 28sten Augustus van dat jaar bepaalde de Prins „dat den thoonderen in aensieninge en recompense van den grootte lasten, costen, ende pericule by henluyden gedragen mitsgaeders van heure getrouwicheyt tot grooten voordeele van den gemeenen lande ende andere steden van hollandt behoort vergundt te worden die vrydomme van den tholle en dezen heuren remonstrantie ende versouch gementioneert ende dat alsulcx henluyden daerop verleent sullen worden behoorlijke brieven van Octroije in sulcken cas dienende, ten waere die Staten van hollandt mogten hebben eenige merckelicke Redenen ter contrarie daeraff zyluyden gehouden werden zijne Excellentie te adverteren binnen drie weken naer de insinuatie van dezen aen hen gedaen houdende mitsdyen zijne Excellenties effect ende expeditie der voors brieven van Octroye middelerwijl ende solange in suricante. De som van 120 pond werd volgens de thesauriers rekening van 1579 het laatst betaald en komt in die van 1580 pro memorie voor aldus „Alsoe dit volgende contract tusschen de Staten ende deze stadt gemaect nopende voors achterwesen der burgerije aengaende den belegge, eensdeels in betalinge wert gegeven ergo dit voortaan in de reecken gelaten.

De Haarlemsche tol onderging, even als de overige tollén, gedurende de Republiek geene veranderingen en werd steeds, even als de overige middelen, verpacht. Nadat hieraan, tengevolge der onlusten over de pachterijen, een einde was gemaakt, werd de tol in eigen beheer geadministreerd.

De oudste rekening, aanwezig op het Rijksarchief, dagteekent van den jare 1750. De ontvang bedroeg toen 4315 ponden 19 schellingen 6 denias. Sluiswachten te Sparendam 276 pond. 14 sch.; aan de Groote Houtpoort 41 pond 3 sch. 8 d.; de wacht in de Beverwijk 112 pond 8 schel. In het geheel 4725 p. 5 sch. De uitgaven bedragen: het tractement van den ontvanger 500 pond; dat van den controleur 175 pond; de sluiswachter te

¹ Handv. bl. 279.

² Inv. Gem. Arch. n° 657.

- Sparendam 138 p. 7 sch.; de ontvanger aan de Groote Houtpoort 13 p. 14 sch. 8 d.; en aan den ontvanger in de Beverwijk 37 p. 9 sch. 4 d. voor vorderen 3 pond; voor het schrijven der rekening 82 p. 8 sch.; voor het sluiten der rekening 20 pond voor schrijfbehoeften 20 pond voor huishuur van den ontvanger 150 pond; in het geheel 1141 pond 18 sch. 9 d.; zoodat het batig saldo der rekening bedraagt 3604 pond 6 sch. 3 d.

In de rekening komen dag aan dag de namen voor der schippers, die doorgerezen zijn, welke lading zij scheep hadden en hoeveel door hen betaald is. Hieruit weten wij, dat het getal betalende schepen in dat jaar is geweest 3698.

In 1780 was de opbrengst 4857 ƒ 5 sch. 6 d., opgebracht door 4194 betalende schepen; in 1793 bedroeg het getal schepen 3958 en de ontvangst 3932 ƒ 6 sch.

Tusschen het ophouden van betalen der recognitie en het einde der vorige eeuw, ligt eene tijdruimte, die niets belangrijks voor den Sparendamschen tol heeft opgeleverd, doch die niet zonder bemoeiingen der Stedelijke Regeering in de zaak der binnenvaarten is voorbijgegaan. Wat hierin heeft plaats gehad, zullen wij trachten uiteen te zetten bij de behandeling der Commissarissen over de Binnenvaarten.

Bij publicatie van den 10^{den} Maart 1795 van de Provisioneele Represantanten van het volk van Holland, werden alle grafelijkheidstollen opgeheven. Uit het decreet blijkt, dat toen geheven werden tolleren te Dordrecht, als wacht van Geervliet; te Haarlem, op de wachten te Sparendam; te Leiden; te Gouda de Grafelijkheids- en Wassenarsche tolleren; te Rotterdam, te Gorinchem, te Woudrichem, te Arkel, te Schoonhoven, te Weesp, te Heusden; de Wassenarsche tol aan de Zijlbrug en op de Does; de tol te 's Molenaarsbrug, de tol te Alphen en de tol aan de Goudsche sluis bij Alphen.

De resolutie, waarbij de provinciale tolleren van Holland werden afgeschaft, werd later bevestigd door de publicatie van H. H. M. vertegenwoordigende het Bataafsche Gemeenebest van den 6^{den} Dec. 1805, waarbij, volgens art. 1, n° 31 Dec. 1805 alle tolleren en belastingen, welke binnen deze Republiek op den binnenlandschen handel, vervoer en doorvoer van waren, goederen en koopmanschappen, mitsgaders op passagiers zijn gelegd, zoomede de plaisiergelden of belastingen op jachten, boeiers en andere vaartuigen van vermaak voor zooverre deze belastingen en tolleren ten behoeve van den lande en de onderscheidene departementen, het landschap Drenthe en de gecedeerde landen, zoo mede ten behoeve der nationale domeinen, herkomende van den Vorst van Nassau of van wege de Commissie van administratie, te Breda resideerende, worden gehouden voor vervallen, uitgezonderd voor zooverre daaromtrent in deze ordonnantie eenige uitzondering is gemaakt.

De cenmaal afgeschafte tollen werden bij deze publicatie vervangen door eene belasting, genaamd Binnenlandsch Last-, Water-, Pleizier- en Passage geld.

Ten slotte vinde hier de volgende naamlijst van Ontvangers en Controleurs van den Sparendamschen tol eene plaats.

Ontvangers.	Controleurs.
1345. Symon Jacobszoon.	
1418. Arent van Gent.	Isaac Adriaanszoon.
1474. Huyghe van Tetrode.	1606. Frans Barendszoon.
1492. Vrank bastaerd van Alcmade.	1616. Jan Michelszoon Visser.
1511. Joost Claesoon.	1664. Pieter Floriszoon.
1514. Claas Say.	
1524. Jan Goudt.	1679. Jan Schouten Jan Claesoon.
1556. Dirk Cornelisz. van Zanten.	
15... Jan Damp.	1693. Paulus Beuns.
1568. P. Harmens.	
1582. Joost Augustynsz. Steyn.	1710. Adrianus van Mastwijk.
1586. Thyman Mattheusz. Steyn.	1715. Assuerus Beuns.
1592. Adriaan Thomaszoon.	
1610. Claas Adriaanszoon.	1744. Mr. Jan van Styrum.
1636. Adriaan Claesz. Verbeek.	1748. Mr. Gijsbert Adrianus Patyn.
1633. Johannes Riggelaer.	
1664. Albert de Clercq.	1767. Mr. Jan Henri van Heems kerck.
1710. Paulus Beuns.	1773. Mr. Adolf Heshuysen.
Adrianus van Mastwvk.	
1720. Evert van Campen.	
1724. Assuerus Beuns.	1784. Jean la Clé
1758. Jean Salomon la Clé.	
1784. Mr. Adolf Heshuysen.	

COMMISSARISSSEN DER BINNENVAARTEN EN DER STADS HEERLIJKHEDEN.

Alhoewel beide genoemde betrekkingen niet noodzakelijk met elkander verbonden waren, staat de reden, waarom de Stads Heerlijkheden aangekocht zijn, in te nauw verband met de geschiedenis der Binnenvaarten, om beide onderwerpen niet te gelijk te behandelen. Er bestonden, als het ware, twee soorten van Heerlijkheden in het bezit der stad: „de Heerlijkheden over de Meer, en de overigen. Het onderscheid ligt alleen in de motiven, die tot den aankoop deden besluiten; de wijze van administratie was voor

• allen dezelfde en geschiedde door Burgemeesters, die den Schout, den Secretaris en de overige ambtenaren aanstelden en het recht van collatie uitoefenden. De Heerlijkheden over de Meer werden aangekocht tot behoud van de vaart door Haarlem, en om het graven of maken van verboden binnenvaarten te beletten. De Heerlijkheden om Haarlem werden aangekocht ten behoeve eener goede politie. Daar de Haarlemsche rechtsmacht zich al'een uitstreckte zoover de vrijheid reikte, was een misdadiger dadelijk vrij, zoodra hij in een der naburige Heerlijkheden was gekomen en aldaar door de jurisdictie van den Heer beschermd werd. Dit had het ongelukkig gevolg, dat zich voornamelijk in de Hooge Heerlijkheid van Brederode lieden ophielden, die geen reden tot klachten gaven op de plaats hunner inwoning, doch die het Haarlemsche grondgebied beschouwden als een jachtveld, van waar zij zooveel mochten weghalen, als zij maar konden. Te dien einde kwamen zij vóór het sluiten der poorten binnen Haarlem en maakten zich dadelijk bij het openen weder uit de voeten, voor en aleeer het gepleegde feit bekend was geworden. Om hiertegen zooveel mogelijk te waken, kocht Haarlem op verschillende tijdstippen de kleine Heerlijkheden van Noord- en Zuid-Akendam, Schoten en Zanen, Schoterbosch, Hoogerwoerd, Schotervlieland, Haarlemersliede en het Hofambacht. Nadat de Hooge heerlijkheid van Brederode aan de Grafelijkheid was vervallen, besloten de Staten haar in kleinere Heerlijkheden te splitsen, en die zonder de rechten van Hooge jurisdictie, welke de Staten aan zich behielden, te verkoopen. Haarlem kocht hiervan den 6den November 1722 de Heerlijkheid Tetterode Aelbrechtsberg en de Vogelensang voor *f* 30.000.

Hierdoor was de stad eigenares geworden van de omliggende jurisdictiën, met uitzondering alleen van het gebied van Heemstede, dat zij nimmer verkreeg. De Heerlijkheden over de Meer waren Kalslagen en Bilderdam, die in 1699 voor *f* 15.500, benevens Zevenhoven en Noorden, die in 1725 voor *f* 15.000 werden gekocht. In laatstgenoemd jaar verkreeg de stad ook de Heerlijkheid Nieuwveen voor *f* 15.500 en, in 1768, die van de Uiterbuurt voor *f* 2400.—

Daar er een bepaald persoon als leenheer in de leenregisters der Grafelijkheid moest worden ingeschreven, werd daarvoor deze of gene der Vroedschapsleden aangewezen, op wien de leenbrief werd gepasseerd, doch die alleen zijn naam gaf, zonder er eenig voordeel van te genieten.

Zooals wij reeds bij den Sprendamschen tol hebben aangetoond, moesten alle vaarwaters worden versperd, welke dienen konden om schepen binnendoor, van Amsterdam of uit de Zuiderzee naar de Maas en Rotterdam anders dan door de tollén van Sprendam en Gouda, en aldus door de Lek

en Merwede, langs Dordrecht te doen varen. Vandaar het belang, dat de drie genoemde steden hadden bij het doen in acht nemen der verboden binnenvaarten. In de Heerlijkheid Benthuisen is een vliet, die zich door de Heerlijkheid Hazerswoude uitstrekt tot in den Rijn, de Hoogeveensche vaart geheeten, en uitkomende met eene sluis bijna tegenover het dorp Koudekerk, welke vaart en sluis zonder vergunning van den Heer van Benthuisen, alleen gebruikt mocht worden door de bureu van Benthuisen, en Benthorn. De landscheiding van Benthuisen was tevens landscheiding van Rijnland; daar lag de Hildam; verderop lag een verlaat, de Hilsche-kwakel, waardoor men in de Lange moer kwam. In 1503 gebeurde het, dat schepen met koopwaren uit Rotterdam hierdoor voeren. Toen hierover bij de Rekenkamer geklaagd werd, liet de Heer van Benthuisen, op last van den procureur-generaal, het verlaat stoppen en een overtoom met windas, de Hildam, maken, waarvan alleen door de dorpingen gebruik gemaakt mocht worden. In de daartoe betrekkelijke acte worden de vaartuigen genoemd, die er over mochten worden gehaald, en het geld dat er voor in rekening gebracht moest worden. De Rotterdamsche regeering beweerde hierop, dat dit verlaat tot haar praecipitatie was gestopt, en begon eene procedure voor den Hove van Holland; doch heeft later, door tusschenspreken van Commissarissen van den Hove, hare aanspraken of rechten laten varen; waarna de Rotterdamsche schippers, althans in de eerstvolgende tijden, die vaart niet meer gebruikten. Doch in de „troubelen” zijn zij wederom begonnen er door te varen, waardoor schade werd berokkend aan de sluizen en vaarten, die veeleer waren aangelegd om water te spuien, dan om tot doorvaart te dienen; terwijl de Rotterdamers zelf de sluizen openden om er door te varen, wanneer die om den hoogen stand van het Rijnwater gesloten waren.

In 1588 hield de tollenaar van Gouda, Jan Dirkszoon, op de wacht te Leiderdorp den ordinaris veerman van Rotterdam op Amsterdam aan, op grond, dat hij door de verboden binnenvaart over den Hildam voer. Rotterdam riep daarop de hulp der Staten in, die een onderzoek instelden. De Heer van Benthuisen werd voor de Rekenkamer gedaagd, doch beriep zich op het hem verleende octrooi, bewerende geene andere schippers te hebben doorgelaten dan de zulken, die vrij waren.

Intusschen werd deze overtoom, de Hildam, gelegen op de grensscheiding van Rijuland en Schieland, met het recht van deurvaart door den Heer van Benthuisen in 1589 aan de stad Gouda opgedragen. Rotterdam verlangde, dat de aangehaalde schuit zou worden losgelaten, en dat in het vervolg dergelijke gevallen niet meer zouden plaats grijpen, daar de plakaten op de Binnenvaarten als vervallen moesten worden be-

schouwd. Bij Resolutie van de Staten van Holland en Westfriesland den 4^{den} Mei 1591 verklaarden deze, dat zij incompetent waren om in deze zaak eene beslissing te nemen, doch dat Rotterdam maar moest procederen tegen de Rekenkamer. De gedeputeerden van Rotterdam antwoordden hierop, dat zij daarmede niet tevreden waren, maar uit de kas der gemeene landsimpositien zoovele penningen zouden lichten, als er noodig waren om de kooplieden schadeloos te stellen. Waarop van wege de Staten aan Rotterdam werd medegedeeld, dat, zoo zij aldus handelden, de Staten tot andere middelen hunne toevlucht zouden moeten nemen. Nu begon Rotterdam een proces voor den Hoogen en Provincialen Raad tegen den Procureur-generaal en de Kamer van Rekeningen, waarbij zich hadden gevoegd de steden Dordrecht, Haarlem en Gouda. De conclusie van Rotterdam was, dat de Grafelijkheid bij de binnenvaart over den Hildam niet geïnteresseerd en de tegenpartij dus niet gerechtigd was het gebruik dier vaart te beletten. De zaak kwam voor commissarissen. Intusschen ging Rotterdam een contract aan met zekere familie Slijck, die zich eigenares van den Hildam noemde, en waarbij zij verklaarde, dat zij ten eeuwigen dage de Rotterdamse schippers over den Hildam zoude helpen. Daarvoor betaalde Rotterdam een zekere som, en nam bovendien het onderhoud van het houtwerk op zich. In 1592 was het nog niet uitgemaakt, of de inmenging der drie steden zou worden toegelaten, toen de steden Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Medemblik, Edam, Monnikendam en Purmerend zich als derde opposanten bij haar voegden.

Rotterdam voerde nu een nieuw argument aan om te bewijzen, dat de binnenvaart geen verboden vaart was, en wel het handvest, den 26sten Mei 1480 door Maximiliaan en Maria aan de steden Haarlem, Amsterdam en Leiden gegeven, waarbij haar vergund werd op hare kosten eene nieuwe vaart te graven van den Rijn in de Maas, ¹ bewerende bovendien, dat de vaart over den Hildam hieraan voldeed; met welk argument de drie steden niet weinig verlegen waren.

Uit het navolgende schrijven der Haarlemsche regering van den 4^{den} October 1604 blijkt, welken gang het proces tot dien dag heeft gehad.

„Erntfeste zeer wijfe voorzienige Heeren, goede vrienden ende bontgenooten.

Uwer E zal nog wel indachtig syn tgeene in den jaeren XVe XCVIII ende XCIX op verscheyden tyden tuschen den gedeputeerden van de steeden van Dordrecht Haarlem ende der Goude in communicatie ende deliberatie geweest es opte sacke eerft by den gedeputeerden der stadt Amsterdam (buiten opinie) aenden selve drye steeden

¹ Handv. v. bl. 148.

voorgedragen van dat sy uyt seeckere confideratien ende goede moverende redenen gefpoort uytten processe ende gedaen in requesten inde faecke van die van Rotterdam tegens den procureur generael ofte graeffeleyckheyt van hollandt opt tstück vande binnenvaert die gefrequiteert werdt van Rotterdam over den Hildam op Amstelredam et e contra genegen waeren hen te vougen mette voors drye steeden van Dordrecht, Haarlem en der Goude wesende als derde bekent inden voorschreven processe, ende dat de voors. van Amsterdam hen oock lieten voorstaen met eene oock inde selve vouginge te fullen gecrygen alle de steeden van tnoorderquartier, mits dat men henluyden soude willen accomoderen ter redelicheyt in de scheepen die met stückgoederen ende andere ventwaeren gelaeden synde mits die haestich vaeren, en de sluyfen van Sparendam ende der Gonde opt spoedichste door te laeten, twelck by de voors drye steden naer verscheyden deliberatien (ende rapporten) eyntelick goedgevonden synde daer aff behoorlycke brieven in December 1598 onder der drye steeden zegelen gemerckt ende aende voorsz. stadt Amstelredam ende andere steeden geievert waeren geweest mit vast betrouwen dat de voors aengeboden vouginge ten eersten soude voortgaen ende int werk geleyt werden ende dat de heeren van Amstelredam heurluyder meeninghe in alles oprecht ende sincer was, dan onlanx daer nae als in April 1599 by de voors Heeren van Amstelredam nieuwe swaerigheyden opte voors vouginghe (die by hen selfs eerst verfocht ende aengeboden was, werden gemoveert door anporren of instigeren van de gedeputeerden van Rotterdam (zoo zy opentlijk bekenden) rondelijcken verclarende dat zy luyden inden voors. processe als gevoechdens soo simpelycken nijd en zouden kunnen blyven ten waere de voors drye steeden hen verleenden acte van non-praejudicie ende hoewel de voors drye steeden tot zulks nyet voordacht en waeren ende voor teerste hen zeer vreemt invallende tottet voorsz verleenen vande acte nyet gaerne en quamen immers die van Amstelredam dair op nyet alleen zeer aensonden, maer de zelve acte van non prejuditie die sy scheenen ten eersten simpelijck te versoucken soo augmenteerden ende vermeerderden tot seven off acht reyfen toe steunende opte autoriteijt van heurluyder stadt daer aen zy achten veel geleege te zijn dat men nauwelijcxsen wiste hoe men dezelve acte pasferen zoude. Daerop tuschen de drye steeden verscheyde communicatien ende deliberatien gevallen zijn mits de zwarichheden daer inne bevonden als verhoopende dat alles ter goeder trouwen toegaende ten besten succederen ende de voors vouginge van die van Amstelredam ende noorder quartierse steeden van grooten cracht weesende zoude waer nae de voors vouginge en rechte verfocht ende bekent gemaeckt zijnde die van Rotterdam hem daertegens geopposeert ende de voors vouginge gedebatteert hebben, sulcx dat de zaeke geloopt hebbende sedert december 1599 totten xxvi September anno 1602 dat by den hoogen ende provincialen raeden als gedelegeerden rechtters totte voorschreven zaecke sententie geweest es tuschen den voors. gevouchden steeden requiranten ter eenre ende den burgemeesteren ende regeerders der stede Rotterdam gerequireerden ter andere zyden daer by den voors. requiranten haere verzochte vouginge es ontfeyt hen admitterende nyettemin by forme van oppositie haere redenen van interest tegens die conclusie, ende tver-

fouck van de gerequireerdens te moogen deduceren. Omme partyen daertegens ge-
 hoort gedisponeert te werden naer behooren Ende soo vermoeden was dat de voors
 van Amstelredam cum focis geneegen zouden zijn hun redenen van Interest te dedu-
 ceren daer toe zy dicwyls van weegen den drye steeden zijn aengeport oock noch
 opte laetste voorleden dachvaert van den heeren Staten by den gecommiteerden
 van de drye steeden aengesproocken zijnde genoeg vrymoedelycken seyden dat heuren
 principalen (hoewel sy seyden nyet specialycken gelaft te zijn) nyet van meininghe
 en waeren heure redenen van Interesse te deduceren sulcx dat daer door de faecke
 nu over de twee jaeren stil gestaen heeft ende ongevordert gebleven es weefende
 zeecker een zaeke van innestien ende groot naedencken ende men de voors acte van
 non-prejuditie uyerhandt gegeven hebbende geen vruchten daer aff en genyeten ten
 eenen noch ten anderen, waeromme by den voors. gedeputeerden van de drye
 steeden als Dordrecht Haerlem ende der Goude opte laetste dachvaert zijnde gere-
 solveert ende voor texpedieuste bevonden was dat men een speciale beschryvinghe
 van den drye steeden gecommiteerden zoude doen omme tot zeeckere daege te
 compareren inden haege ende aldaer met den heer Mr. Franchois Vranck die te
 vorens inden zelve zaeke gediend heeft ende andere advocaten die inde voorsz
 zaeke gevoucht zijn geweest te resumeren de voorgaende besoyngen ende tgeene
 tot noch toe, inde voors zaeke vorder gedaen zal dienen off gelaeten tzy om den
 voors van Amstelredam weder aff te eyschen de acte van non-prejuditie die hen
 ter goeder trouwe geleverd zijn naerdien de vouginghe geen effect en forteert ende
 tproces vorderen op den naeme van de drye steeden gelijk als te vooren off wat
 andere bequame middelen voor de drye steeden dienstelyck zijnde zullen konnen
 werden gebruyekt ende datmen oock daer toe soo tgoet gevonden werden speciale
 bezendinge van gecommiteerden zoude doen aen die van Amstelredam tot welcken
 comparitie in den haege wy wel nootelycken zouden geacht hebben den cortsten
 bequaemen tijd dan innestende datter nu vergaderinge van den heeren Staten
 beschreeven wert tegens toecomende maendach den xi^m dezer maent Octobris,
 ende dat men int scheid van de zelve dachvaert dat de gedeputeerden een dach
 ofte twee zouden moogen blyven (by gevalle tselve geduerende de dachvaert niet
 en konde vallen) de voors besoygne soude moogen doen ende byderhandt neemen
 daer toe wy zeer vrintelicken versoucken uwer E. believe wil den gecommiteerden
 opten zelve dachvaert comende specialycken te laeten alles te helpen adviseren
 resolveren ende uytrechten dat totter voorz zaecke te dienen noodich bevonden
 werden zal, Ende dat de zelve gecommiteerden zouden moogen met hen brengen
 alle brieven stucken ende munimenten die uwer E. van tgeene gepasseert en zouden
 moogen hebben dienstelyck totte voorz faeke sulcx wy onzer zyde doen zullen
 omme met gemeen advys te resolveren tgeene inde voors faecke dienstelyck ende oirbaer-
 lijk weesen zal Hiermede Erentselte zeer wyse voorsienige heeren goede vrunden
 ende bontgenooten ons zeer vruntelycken uwer E. gebiedende sullen den Heere
 bidden deselve in lanckfalige voorspoed te conferveren. Geschreven tot Haerlem den
 iii^m October anno 1604.

De door de steden uitgegeven acte van non-prejuditie, die niet werd teruggegeven, is thans nog in triplo op het Haarlemsch Archief voorhanden.¹ Daarenboven gaven de steden een anderen brief², d. d. 8 Maart 1606, luidende als volgt: „Wy Schout, Burgemeesteren, Schepenen, Raden, Oudraden ende luyden van den achten der stadt Dordrecht, Burgemeesteren, Schepenen ende Raden der steden van Haerlem ende der Goude, doen condt eenen ygelicken, Alfoo wy om te houden den stede van Amstelerdamme, Alekmaer, Hoorn, Enckhuyzen, Edam, Monnickendam, Medemblick ende Purmerynde, inde vouginge met ons in den processe, twelck wy als opposanten voor den hoogen ende provincialen Raden in Hollandt, als rechters tot de decisse van dyen by de Staten van Hollandt gecommitteert, uytsaende hebben tegens Burgemeesteren ende Regeerders der stede Rotterdam ter sacke van de binnenvaert uyt den Rijn over den Hildam door de Rotte ende stede van Rotterdam tot in de Mase, den selven steden verleendt hebben onse bryeven, waarby wy onder andere beloofd hebben, dat wy noch nu noch in toecomende tyden sullen trecken in dispute noch soeken te weren eenige andere binnenvaerten voor date van dyen gebruyct ende dat men tegenwoordich foe wel met goeden coopmanschappen als met perfonen werden gebruyct, welverstaende nochtans, dat wy van der voorf steeden wegen in cas van eenige nyeuwigheden, die voorgenomen souden mogen werden, int stuck van de binnenvaerten souden blyven ongeprejudiceert in soedanige gerechtigheden als wy souden mogen gehadt hebben voor date van dyen, ofte als noch hebben, ende by namen Burgemeesteren ende Regeerders der stede van Haerlem, belangende den overtocht van den Heyligenwech, mitsgaders de vaerte door den Bilderdam, ende Burgemeesters en de Regeerders van der Goude in regart van den Leydfendam en de Goe Jan Verwellenfluys, als breeder volgende onse voorf bryeven in date den derden September anno XVe negen ende negentich, Ende dat mischien uyte selve bryeven in toecommende tyden souden mogen ryfen eenige misverstanden srydende tegens onse goede meeninge ende intentie, weefende sulcx, dat wy nyet en verstaen daer by toe te staen tgebruyck van eenige binnenvaerten, waer by onse respectieve steden ende des Graeffelickheystollen op de ordinaris vaerten leggende geschouwet mochten werden. Soo ist dat wy voor ons ende onse naecomelingen beloofd hebben by desen, dat wy nyet en sullen gebruycken nochte gedogen ofte toestaen, dat wy yemandt van onse respectieve borgeren, poorteren ende inwoonders, ofte by yemandt anders wye dattet oock soude mogen wesen gebruyckt werden eenige binnenvaerten waer ende tot wat plaetsen die souden mogen gelegen zijn den voorsz. drye steden off eenige van dyen prejudiciabel zijnde, maer dat wy gesamenderhandt met gemeenen raedt, ende tot gemeene costen van de voorf. drye steden, van nu aff ten eeuwigen dagen malcander sullen helpen weeren ende beletten alle binnenvaerten die alrede

¹ Inv. G. A. n° 543.

² Idem n° 547.

gebruyckt, ofte in toecomende tyden gebruyckt fouden mogen worden, ende generalicken alle nieuwicheden die tot nadeel van onse drye steden ofte eenige van dyen int stuck van de binnenvaerten fouden mogen werden eenigfins voorgenomen, Gelijk wy mede belooft hebben ende belooven by desen te weeren als vooren de misverftanden ende inconvenienten die uyt de voorsz. onse bryeven den voorf. steden van Amfteleredamme ende anderen verleendt namaels fouden mogen ryfen, ofte tot nadeel van eenige onfer voorsz. drye steden tegen onse voorsz. goede meninghe ende intentie getogen werden, ofte eenichfins daer uyt fouden mogen volgen, Blyvende mede in haer geheel ende volle cracht de voorgaende accoorden ofte contracten die wy ofte onse voorfaeten Burgemeesteren ende Regeerders der voorsz. steden Dordrecht, Haerlem ende der Goude opt stuck van desen enichfins hebben gemaect, Ende voor alle tgene voorsz. is verbindende ons ende onse nacomelingen ende defelve stellende tot bedwange van allen rechten ende rechteren. Ten waere eenige andere steden by Octroy Sententie ofte anderfins de voorsz. binnenvaerten te gebruycken worde vergundt ofte toegewezen, in welcken gevalle de voorf. drie steden aen dit contract nyet verder verbonden fullen wesen. Alles sonder fraude des toirconde hebben wy desen mitte segelen der voorf. onse drye steden doen besegelen op den 1 Maart 1606.

Eerst den 6 Aug. 1613 gaf het Hof eene interlocutoire sententie, die wij hier laten volgen:

„Op die differenten geresen voor den Hogen ende Provinciaelen rade in Hollant als gecommiteerde van de Mog. Heeren Staten van die selven lande volgende de acte van date den XV^{en} Martii XV^oXCI tusfchen de Burgemeesters ende Regeerders der stede Rotterdam impetranten van besloten misfiven ende van twee requesten civile ter eenre ende de M^{rs}. van de reeckeningen in hollant metten procureur generael uyt en naem van de gemeene buyren aldaer, ende Jacob van Wijngaerden als heere van Benthuyfen tot voorfant van sijne gerechticheyt, hen alle te samen, oppoferende als derde jegens den eysch ende verfouck van de voorsz. Impetranten, mitsgaders de voorf. Procureur-Generael, debatterende d'oppositie van voorf. Burgemeesters ende Regeerders van Dordrecht, Haerlem ende Goude, Ende die van Benthuyfen, ende defelve Burgemeesters mede Impetranten van request civile, De voorsz. Raeden gehoort het rapport van Commisfarisfen daer vooren partyen gecompareert zijn geweest, gesien t'proces verbael, stucken ende munimenten by partyen ten wederfyden onder hen exhibeert. Ende op alles rypelijck gelet, Bevindende de faecke tusfchen den Impretanten ende beschreven nyet in staete omme daerinne eyntelick te mogen disponeren. Ordonneren partijen wederomme te compareren voor M^{rs}. Rombout Hoogerbeets ende Franchoys de Coninck raeden als commisfarisfen van den voorsz. Hoogen ende Provincialen raeden op den xviii Septembris toecomende die hennlyden horen ende vereenigen fullen ist doenlyk, Indien nyet openen zeeckere poincten van offitie van geallieerde van partyen maeken proces verbael, hen informeren ist noot, ende de voorsz. raeden rapport doen, omme tselve gehoort verder in de faecke gedisponeert te worden naer behoren Ende aengaende de provisie by

de impetranten verfocht Verclaeren dat fy provifionelijck de binnevaert over den Hildam in questie fullen mogen gebruycken fulcx fy defelve tot noch toe gebruyckt hebben midts dat de beschreven tot coste van de Impetranten fullen mogen stellen foo veel wachten ende tot alfulcke plaetsen als de voors raeden fullen nodich vinden Ende behoudelijck dat de selve impetranten volgende haere presentatie aen die van Benthuyfen fullen goet doen ende betaelen alfulcke schaeden als in ende aen de visfcherije, caden, bruggen, ende sluyfen aldaer door de deurvaert van de rotterdamfche schuyten fouden mogen gedaen werden tot taxatie van de voorsz raeden Verclaeren de voors hare ende Regeerders van Benthuyfen midsgaders de burgemeesters ende regeerders van der Goude voor foo veel fy van de voorsz heere fyn recht totten hildam te leene ontfangen ende in die qualiteyt hen alhyer mede geoppofeert hebben quade oppofanten, Ontfeggen henluyden haeren eysch ende conclusie in defen gedaen ende genomen rejecterende voorts de requeste civile by de voors Burgemeesters ende Regeerders van Dordrecht Haerlem ende der Goude mede oppofanten in defen, van de hooge Ov^t geobtineert Verclaeren henluyden insgelijcks quade oppofanten voor foo veele fyluyden geconcludeert hebben dat d'Impetranten tot haeren eysch ende conclusie op den xiiii Mey anno xv^cxci tegens de beschreven gedaen ende genomen, verclaert fouden werden nyet ontfanckelijck als henluyden obsterende gewijsde ende dat ter contrarie tfelve gewijsde jegens den Impetranten haere schippers, burgers ende Inwoonders ende allen anderen die contrarie van dien fouden doen verclaert fouden worden oock ten verfoucke van den oppofanten executabel te sijn midsgaders dat d'Impetranten off andere met fchepen off schuyten geladen met coopmanschappen gehouden fouden wesen te pasferen alleenlyck door de publiecke rivieren ende de ordinaris vaart door de steden van Haerlem ende Goude, Ontzeggen den felven oppofanten die faemgaende eysch ende conclusie Ende nopen het vorder bevinden de faeke mede nyet in state om eyntelick getermineert te mogen worden ordonneren de voorsz commisfarissen te compareeren al ten fynen als voren compenferen de costen van de processe inde voorsz faecke van Benthuyfen omme redenen ende referveren de vordere costen ten uyteynde van de faecke gepronuncieert den letsten Augustus xvi^e dertien.

Deze interlocutoire sententie was daarom voor de drie steden noodlottig, omdat Rotterdam hierdoor het voorloopig gebruik der vaart erlangde en de zaak daardoor zoo goed als beslist was.

Eer wij echter voortgaan met deze procedure, moeten wij eenige oogen blikken besteden aan het onderzoek van een ander proces, dat tegelijkertijd over dezelfde zaak, doch op andere motieven, werd gevoerd.

In 1608 was de regeering van Rotterdam met Croostheemraden van Benthuyfen in onderhandeling getreden over het gebruik der Hoogeveensche sluis en vaart, waarop die van Benthuyfen aan Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland vergunning vroegen om te mogen vernieuwen, verwijden en verhoogen de Hoogeveensche sluis en Gooltjesbrug, als-

mede om aldaar een verlaat te mogen maken. Hiervan werd een kerkgebod uitgegeven, doch den 11den April 1609 kwamen daartegen op de Heer van Benthuisen benevens de steden Haarlem, Dordrecht en Gouda en, gelijk zich liet vermoeden, bleef de zaak gelijk zij was.¹ Het hoofdproces bleef slepende, zonder eindbeslissing, en de steden Dordrecht, Haarlem en Gouda klaagden over en weder wegens het gebruiken der vaart over den Hildam door hunne eigene schippers. In 1630 kwam er wederom eenig leven in de sluimerende twisten, doordien Rotterdam land had gekocht, dat aan den Hildam lag, en voornemens was, daardoor eene vaart te maken, waartegen de steden opkwamen, als zijnde de uitvoering van dat voornemen in strijd met de sententie van 1613, welk beweren der steden, bij sententie dd. 9 Nov. 1633, aangenomen en Rotterdam veroordeeld werd om de binnenvaart te blijven gebruiken op den voet als die in 1613 bestond. Eerst den 7den Augustus 1646 werd het rechtsgeding beëindigd door een accoord tusschen de drie steden en Rotterdam, waarbij de wijdte en hoogte van den Hilschen kwakel werden bepaald.² De binnenvaart over den Hildam bleef bestaan, zooals die in 1613 was; terwijl de steden tegen elke uitbreiding bleven waken. Het duurde dan ook niet lang, of er ontstond een nieuw proces. De aanleiding daartoe was het verlangen van ambachtbewaarders van Hazerswoude, Benthuisen, Benthorn en de ingelanden van de Hoogeveen, om tot bepopling van eenige hun toebehoorende gronden over te gaan, waartoe door Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland kerkgebod werd verleend. De opposanten hiertegen werden den 18den Junij 1647 opgeroepen: de Burgemeesters van Dordrecht, Haarlem en Gouda kwamen op, en verklaarden genegen te zijn in de bepopling toe te stemmen, mits de vaarten, bruggen en kwakels, die gemaakt moesten worden, wat hoogte, wijdte en diepte betreft, gelijk zouden zijn aan de bestaande; terwijl Rotterdam, uit vrees van de binnenvaart te zullen verliezen, ook in oppositie kwam en zich bij de drie zoeven genoemde steden voegde. Het proces ontstond over de wijdte en breedte van de Hoogeveensche vaart en sluis, en de daarover liggende Gooltjesbrug. Tusschen de drie steden en de verzoekers der bepopling werd deze eindelijk, op de conditiën door de steden gesteld, toegestaan; terwijl in 1668 een contract geteekend werd,³ waarbij de wijdte en hoogte der van steen te bouwen Hoogeveensche sluis bepaald werden.

¹ Zie sententie van Dijkgr. en Hoogh. Handv. v. Haarlem, bl. 432.

² Handv. v. Haarlem, bl. 497.

³ Handv. v. Haarlem, bl. 552.

Na het overlijden van Daniël van Wijngaerden, Heer van Wijngaerden, Benthuisen, Werckendam, Moermont, enz., in 1691, knoopte de regeering van Rotterdam onderhandelingen aan met zijne weduwe over den verkoop van de Heerlijkheid Benthuisen, welke verkoop den 7^{den} Februari 1692 voor den notaris Willem van den Bergh en getuigen plaats had voor eene som van *f*26.500, en nog *f*500 daarenboven voor een present. Mr. Mattheus Van Valkenburg gaf hiervan kennis aan de Vroedschap, onder mededeeling, dat Rotterdam de Heerlijkheid Benthuisen alleen had gekocht om de verboden binnenvaarten, tot groot nadeel van Haarlem, Delft, Leiden en Gouda te bevorderen, en het dus raadzaam was te trachten, dat de Rekenkamer genoemde Heerlijkheid zoude benaderen. Hiertoe werd besloten. Na met Gouda te hebben onderhandeld, werd in December 1692 vastgesteld den Pensionaris te machtigen, om des noods de Heerlijkheid voor de steden Haarlem en Gouda te koopen, al mocht de daartoe noodige som ook aanmerkelijk meer dan *f*28.000 bedragen. Haarlem en Gouda beweerden, dat de Heerlijkheid een kwaad leen was, 't welk bij gebrek aan mannelijk oir aan de Staten moest vervallen, en dus niet aan de Weduwe had kunnen komen. Hiertegen gaven Willem van Wijngaerden en zijne zuster Jacoba, Vrouwe van Moermont, eene verklaring, waarbij zij den verkoop van Benthuisen volkomen goedkeurden. Eene andere dochter van den overleden Heer was gehuwd met Jacob Van Rijt, Heer van Woest Wesel. Deze werd bereid bevonden om met de steden mede te werken ter vernietiging van den koop. Hiertoe verbonden de steden zich hem alle noodige penningen te zullen voorschieten tegen een interest van vierhonderd gulden jaarlijks, te betalen, zoolang de Heerlijkheid Benthuisen zooveel opbracht, en verdere „favorabele conditiën.” Daarentegen verbond zich de Heer Van Woest Wesel om in zaken der binnenvaarten al datgene te doen, wat de steden van hem zouden verlangen. Hierop begon hij een proces voor het Hof tegen de stad Rotterdam, om voor zijne Vrouw de Heerlijkheid Benthuisen te naasten. Den 17^{den} November 1695 bepaalde het Hof bij Arrest, dat Rotterdam de koop der Heerlijkheid aan den Heer Van Woest Wesel moest overdoen tegen betaling van alle onkosten. Rotterdam was in hooger beroep voor den Grooten of Collatoralen Raad gekomen, doch daar intusschen het octrooi tot droogmaking der plassen in Benthuisen was verleend, en wel zoodanig, dat hierdoor een gesloten dijkage zou ontstaan, was daardoor het belang, 't welk Rotterdam (dat de binnenvaarten nu niet meer kon verbeteren) in het bezit der Heerlijkheid had gesteld, vervallen; terwijl Haarlem en Gouda er nu ook geen belang meer bij hadden. Rotterdam wilde nu de Heerlijkheid overgeven; terwijl Haarlem en Gouda uitvluchten zochten om den Heer

Van Woest Wesel de beloofde penningen niet te verschaffen en er alleen niet het betalen der proceskosten af te komen. De Heer Van Woest Wesel vroeg echter eerst *f* 8000, en daarna *f* 5000, schadeloosstelling, doch liet zich eindelijk met *f* 1500 tevreden stellen; terwijl de kosten van het proces, door de drie steden betaald, *f* 2140:6 beliepen. Rotterdam bleef hierdoor eigenares der heerlijkheid, die zij tot voor eenige weinige jaren heeft bezeten.

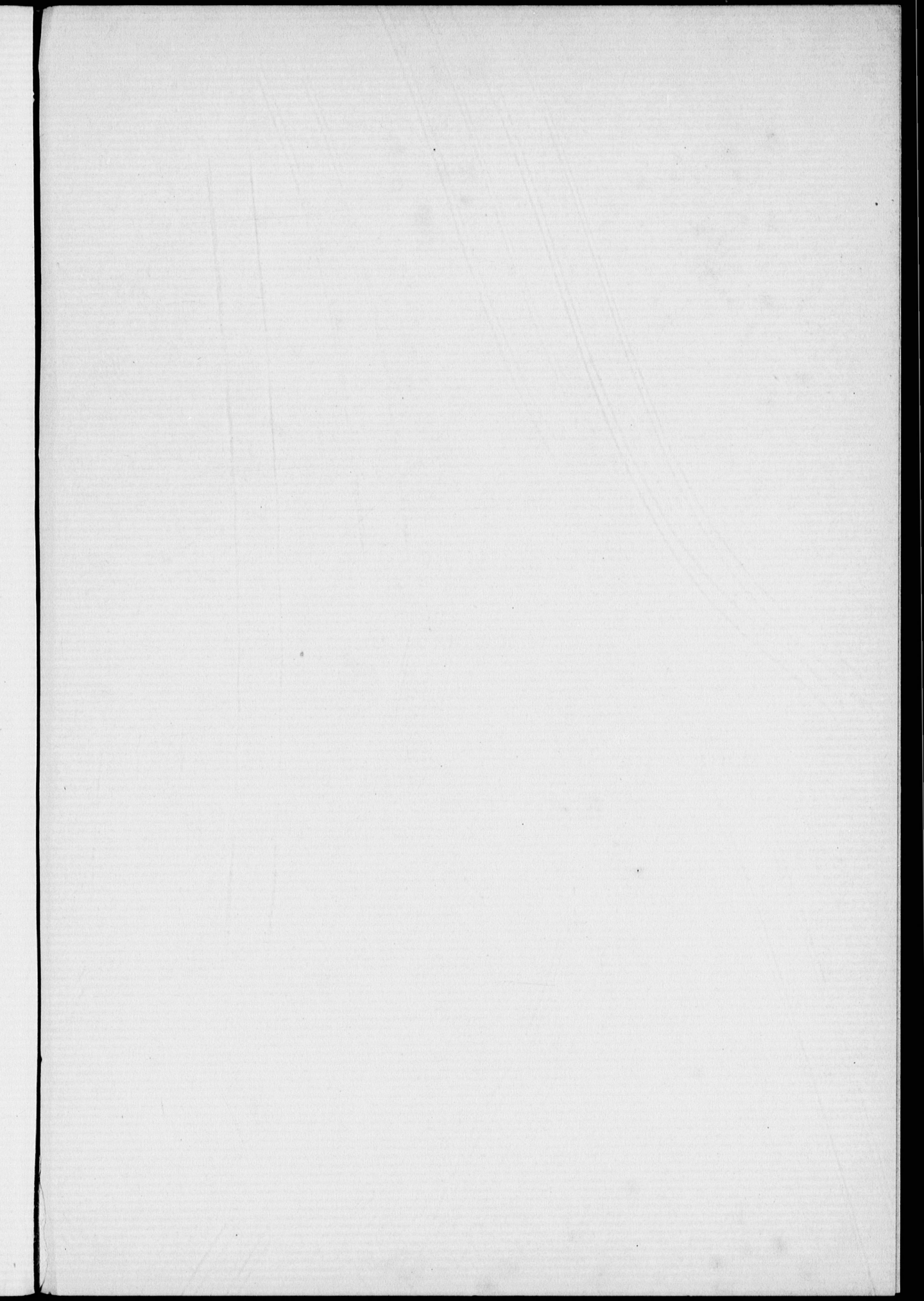
Jaarlijks maakten Commissarissen der Binnenvaarten met het stadsjacht eene inspectiereis, die een of meer dagen duurde, en waarbij dan de bruggen, sluizen en verlaten werden gemeten.¹ De daarvan opgemaakte verbalen zijn voor de geschiedenis echter van weinig belang, doch voor de levenswijze dier dagen zeer interessant, daar hierin meestal nauwkeurig wordt opgegeven waar en hoe commissarissen werden gehuisvest, en waarmede zij gevoed en gelaafd werden. Op het Haarlemsche archief bevinden zich die verbalen in bijna onafgebroken reeks van 1639 tot en met 1793.

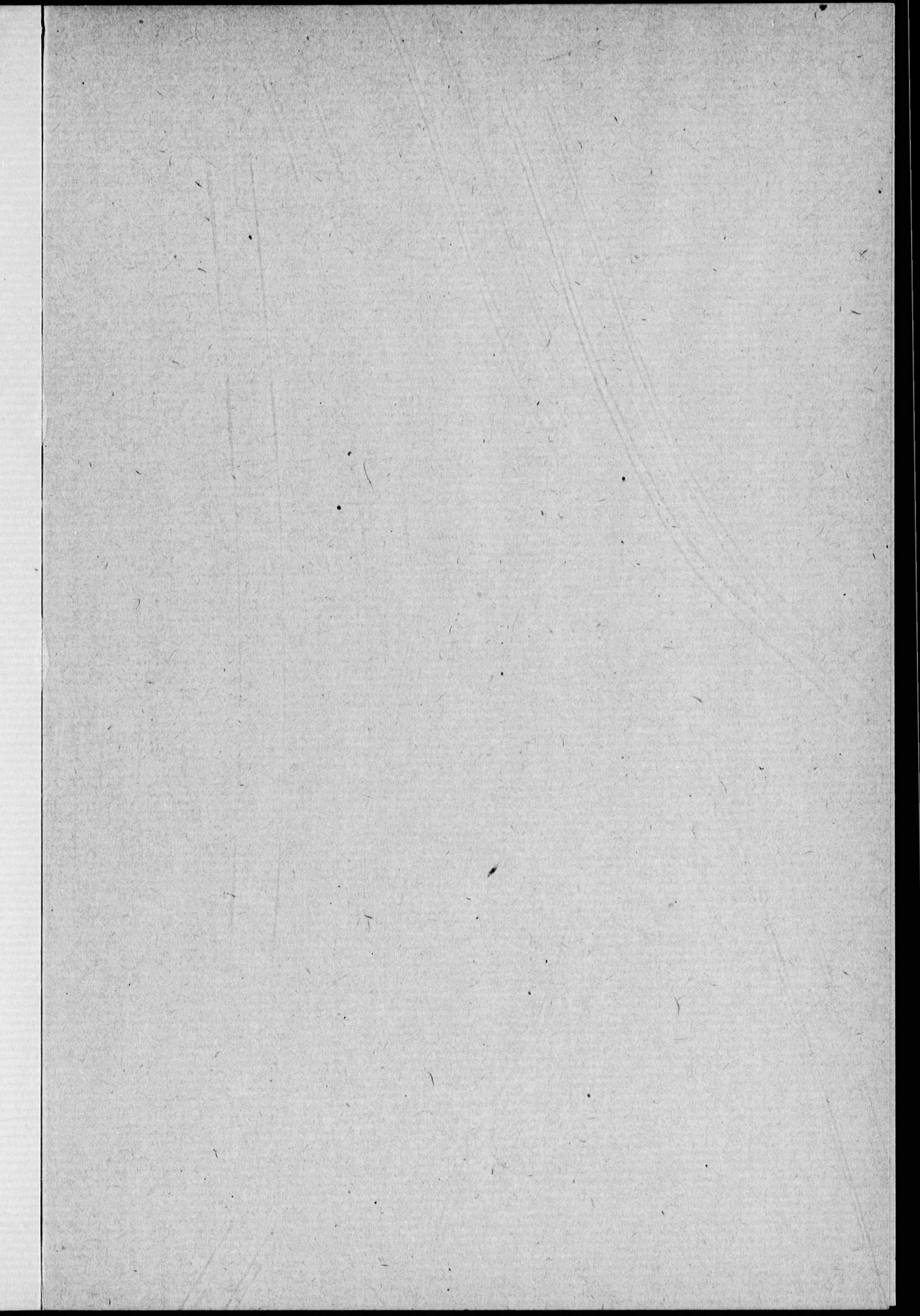
Zooals reeds bij het Sparen is aangemerkt, hielden de Binnenvaarten op van eenig belang voor de stad te zijn, zoodra onder Koning Lodewijk Napoleon de Overtoom bij Amsterdam doorgestoken en door eene sluis vervangen werd; waartoe de Regeering wel moest overgaan, daar de rijksbelangen, wat den tol betreft, niet meer bestonden, en het niet aanging, de belangen van Amsterdam ten behoeve van de doorvaart door de steden Haarlem en Gouda, langer op te offeren."

Haarlem, 18 Nov. 1874.

A. J. ENSCHEDÉ.

¹ Lijst der Bruggen, Sluizen en Verlaten, die door de Haarlemsche commissarissen werden opgemeten: Aarbrug, onder Alphen. Brug over de Goudsche sluis. Aarlanderveensehe verlaat. Mye sluis. Nieuwkoopverlaat. Verlaat in de Meije. Baarsjesbrug. Slickendammer sluis. Woersch verlaat. De Groene Jonckersluis. Brug in Zevenhoven. Sluis in Zevenhoven. Brug in Nieuwveen. Duivelsbrug. Aardammer of Rijnlands sluis. Bilderdamersluis en verlaat. Leimuidenbrug. Brug onder Rijnsaterwoude. Hoogeveensehe sluis. Hanikerdam bij Woerden. Hildam onder Benthuisen. Brug onder Hazerswoude. Brug in Nieuwveen. Gooltjesbrug onder Benthuisen. Brug in Aalsmeer. Leidschendam. Goë Jan Verwellen sluis. Overtoom buiten Amsterdam. Hinderdam buiten Utrecht.

examined
darker
WETA
process

